

ارزیابی رابطه میان استفاده جوانان شاهین شهر از تلگرام و فیلترینگ آن با کیفیت زندگی آنان

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۲۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۳

نوشته

نرگس عطریان *

فرامرز عطریان **

ریحانه سادات سجادی ***

چکیده

امروزه بسیاری از پیام‌رسان‌ها ساکن‌دار اقیانوس پرتلاطم اینترنت هستند و تأثیرهای مثبت و منفی آن‌ها، بر جنبه‌های مختلف زندگی، بر کسی پوشیده نیست. این پژوهش، با هدف ارزیابی رابطه میان استفاده جوانان شاهین شهر از تلگرام و فیلترینگ آن، با کیفیت زندگی آنان، تحقیقی کاربردی و روش مورد استفاده در آن تحلیل مضمون است. جامعه آماری، در گام اول، شامل متون، کتاب‌ها و مقاله‌های علمی، و در گام دوم، شامل متخصصان حوزه ارتباطات و کلیه جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر، در سال ۱۳۹۸ است. نمونه نخست، بر اساس اشباع اطلاعاتی، نمونه دوم، به صورت هدفمند و نمونه سوم، با روش در دسترس انتخاب شدند. نتایج نشان داد، مهم‌ترین تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام، در بُعد کارکرد جسمانی، اعتیاد اینترنتی، اتلاف وقت و محدود کردن زمان کاربران برای رسیدگی به ورزش و تندرستی؛ در انرژی، اعتیاد اینترنتی و صرف انرژی زیاد برای پیام‌رسان تلگرام؛ در بهزیستی هیجانی، جعل هویت؛ در کارکرد اجتماعی، تغییر ارتباطات انسانی؛ در سلامت عمومی، تغییر سبک زندگی است. مهم‌ترین فرصت‌ها در کارکرد جسمانی، ایجاد فرصت‌های آموزشی در زمینه فعالیت بدنی؛ در انرژی، فرصت‌های آموزشی و ارائه محتوای آموزشی؛ در بهزیستی هیجانی، تسهیل فرایندهای یادگیری؛ در کارکرد اجتماعی، امکان ایجاد دایره دوستی جدید و ترویج مصرف کالاهای فرهنگی؛ در سلامت عمومی، امکان ایجاد دایره دوستی جدید است. نقاط قوت، قابلیت اشتراک‌گذاری و یادگیری و سهولت کاربرد آن و نقاط ضعف آن، نشر اطلاعات نامعتبر و اخبار غیر رسمی است. بر این اساس، در آسیب‌شناسی فیلترینگ، لازم است تمرکز بر مشکل، به ترتیب، در زمینه انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی، بروز مشکلات در زمینه شغلی، بی‌تأثیر بودن فیلترینگ تلگرام بروز مشکل در روابط، بروز مشکلات روان‌شناختی، تحمیل هزینه به کاربران، بروز مشکلات اخلاقی، آشنا شدن افراد در هر سنی با فیلتر شکن و دسترسی به کلیه مطالب فیلتر شده باشد.

کلیدواژه: پیام‌رسان تلگرام، کیفیت زندگی، آسیب‌شناسی فیلترینگ، تحلیل مضمون.

* استادیار گروه علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شاهین شهر، شاهین شهر، ایران (نویسنده مسئول) atrian@shaiu.ac.ir

** استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزادی اسلامی، واحد نجف‌آباد، نجف‌آباد، ایران affin.lool@gmail.com

*** کارشناس ارشد علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شاهین شهر، شاهین شهر، ایران goodgirl@yaho.com

مقدمه

در چند دهه اخیر، زندگی انسان‌ها، تحت تأثیر ارتباطات نوین، قرار گرفته؛ این واقعیت نه تنها زندگی اجتماعی انسان را متأثر ساخته، بلکه به خصوصی‌ترین ابعاد زندگی او نیز رسوخ کرده است (دوله و همکاران، ۱۳۹۵). در این راستا، پیام‌رسان‌ها جایگاه بسیار مهمی، بین افراد و جوامع پیدا کرده‌اند. در شرایط کنونی دنیای امروز می‌توان قدرت این کانال‌های ارتباطی را، به یک انفجار ارتباطی تشبیه کرد که باعث شده چنان ارتباط وسیعی میان افراد و شهروندان ایجاد شود که در دنیای واقعی، با این وسعت، امکان‌پذیر نبود (افراسیابی، ۱۳۹۲؛ وایهونگ، ۲۰۱۴). این نرم‌افزارها با برنامه‌های کاربردی، بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد و در سطح کشورها، حتی بین‌المللی، تأثیرگذارند؛ به همین دلیل در حال گسترش هستند و در آینده، نقش به‌مراتب بیشتر و مهم‌تری را در زندگی خواهند داشت. گسترش فضاهای مجازی، مانند سایر انواع تحول‌ها و پیشرفت‌ها، پیامدهای مثبت و منفی گوناگونی را، در جامعه و زندگی کاربران این گونه فضاها ایجاد کرده است. هابرماس^۱ یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان انتقادی، بر ظهور فناوری‌های ماهواره‌ای، اطلاعات دیجیتالی و تأثیر آن بر جهانی شدن افراد تأکید کرده است. به نظر وی، اگرچه مهم‌ترین بُعد جهانی شدن، جهانی شدن اقتصادی است، لیکن در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز، تبعاتی در پی خواهد داشت (نورمحمدی، ۱۳۸۸). این امر، به‌خوبی نشان می‌دهد، آسیب‌شناسی در این زمینه‌ها ضروری است؛ بنابراین پژوهش حاضر نیز، بررسی یک نوع خاص از فناوری و تأثیر آن بر قشر جوان است.

برنامه‌های موبایلی از انواع پیام‌رسان‌ها، هستند که به یک مکان، مرکزیت واحد و جمعیت خاصی محدود نمی‌شوند. مهم‌ترین ویژگی این پیام‌رسان‌های موبایلی، شکل عمومی این فضا، میان کاربران آن است؛ به گونه‌ای که، این فضا به‌نوعی، برای همگان باز و در دسترس است. در میان پیام‌رسان‌های مورد استفاده در ایران، پیام‌رسان تلگرام، همه‌گیری بالاتری دارد؛ به‌ویژه میان نسل جوان.

کاهن و بویر^۲ (۲۰۱۸) نشان دادند پیام‌رسان‌های بزرگ اجتماعی، مانند تلگرام، بر سطح فعالیت سیاسی جوانان مؤثر است. نتایج پژوهش هادکینسن^۳ (۲۰۱۷) نیز نشان داد، فضای مجازی بر هویت و رفتار جوانان تأثیر دارد. در پژوهش دیگری، اسد و کنوال^۴ (۲۰۱۶) گزارش دادند که

1. Waiyahong
2. Habermas
3. Kahn & Bowyer
4. Hodkinson
5. Asad & Kanwal

استفاده از پیام‌رسان‌ها، فرصت‌های تحصیلی و آموزشی مفیدی را برای دانشجویان، فراهم می‌آورد. پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص فیلترینگ تلگرام نیز، نشان داده است که محدودیت دسترسی به تلگرام، می‌تواند با ایجاد محدودیت در تبلیغات و کسب و کار اینترنتی (بابازاده و احمدی، ۱۳۹۵؛ ایرانی و حقیقی، ۱۳۹۶؛ استانستی و همکاران، ۱۳۹۵)، ایجاد محدودیت در تبادلات علمی و اطلاعاتی (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۵) و ایجاد محدودیت در مشارکت اجتماعی (علیزاده قره‌چشمه، ۱۳۹۶) بر کیفیت زندگی^۱ جوانان تأثیر داشته باشد. بنابراین ارزیابی و تحلیل وضعیت پیام‌رسان تلگرام، بر کیفیت زندگی جوانان نیز، حائز اهمیت است. کیفیت زندگی، یک ساختار ذهنی متغیر و شامل خصوصیات جسمی، روانی و اجتماعی است که توانایی عملکرد فرد را، در زمینه خانواده، مدرسه و همسالان توصیف می‌کند (دروتار^۲، ۲۰۰۴).

طی سال‌های اخیر، پژوهش‌هایی، در مورد پیام‌رسان‌ها، در هر دو حوزه کمی و کیفی، انجام شده است. در بخش کیفی، مطالعه‌هایی با استفاده از روش‌های تحلیل محتوای کیفی از طریق مصاحبه و پایایی روش‌های کیفی (حیدری و شاوردی، ۱۳۹۲) و تحلیل محتوای کیفی از طریق مطالعه متون (چراغ ملایی و صرامی، ۱۳۹۳) به چشم می‌خورد که به بررسی فضاهای مجازی و کارکردهای آن پرداخته‌اند. در پژوهش‌های بخش کمی نیز، بیشتر مطالعه‌ها با روش همبستگی به ارتباط سازه‌ها با ویژگی‌های فردی (یوسفی و همکاران ۱۳۹۴)، تحصیلی، خانوادگی (شامانی و همکاران ۱۳۹۵)، اجتماعی (رضوانی و عجم، ۱۳۹۵) و فرهنگی (باقری دولت‌آبادی و زارعیان جهرمی، ۱۳۹۵) پرداخته‌اند. از جهتی، پیام‌رسان‌ها به قدری فراگیر و همه‌جانبه هستند که نمی‌توان همواره به کلیه ابعاد آن توجه کرد، با توجه به این مسئله، پژوهش حاضر با هدف ارزیابی پیام‌رسان تلگرام، جوانب اثرگذار این پیام‌رسان را، بر کیفیت زندگی جوانان و آسیب‌شناسی فیلترینگ این شبکه با، روش کیفی، مورد ارزیابی قرار داده است. پژوهش در این باره، با توجه به عدم دستیابی به پژوهشی با این موضوع و در نظر گرفتن تغییر و تحول‌های سریع، ژرف و شگرف عصر حاضر و آسیب‌های این حوزه، ضروری به نظر می‌رسد. مرور مطالعه‌های داخلی، نشان داد بیشتر مطالعات انجام‌شده از این دست، با روش کمی و توجه به جوانب محدودی از موضوع، انجام شده و در زمینه فیلترینگ پیام‌رسان تلگرام، پژوهشی انجام نشده است.

با توجه به آنکه کاربران ایرانی، از پرمصرف‌ترین کاربران برنامه‌های موبایلی و پیام‌رسان تلگرام هستند و با در نظر گرفتن اهمیت نسل جوان و کیفیت زندگی آنان در پیشرفت کشور، لازم است مطالعه‌ای دقیق و جامع، نسبت به ارزیابی وضعیت فعلی تلگرام در کیفیت زندگی جوانان انجام پذیرد. همچنین، بررسی آسیب‌شناسی ممانعت استفاده از پیام‌رسان تلگرام در جوانان، حائز اهمیت است؛ چراکه در تأثیر فیلترینگ پیام‌رسان تلگرام، در کیفیت زندگی جوانان، ابهام‌های زیادی وجود

1. Quality of life

2. Drotar

دارد. بنابراین، با عنایت به آنکه تاکنون، وضعیت پیام‌رسان تلگرام در کیفیت زندگی جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر و همچنین آسیب‌های ناشی از فیلترینگ آن مورد ارزیابی قرار نگرفته است، مطالعه حاضر، جزو معدود مطالعه‌ها در این زمینه است.

در این راستا، محقق وضعیت پیام‌رسان تلگرام را با استفاده از مدل SWOT و اطلاعات به دست آمده، در چهار راهبرد نقاط قوت و فرصت‌ها (SO)، راهبرد نقاط ضعف و فرصت‌ها (WO)، راهبرد نقاط قوت و تهدیدها (ST) و راهبرد نقاط ضعف و تهدیدها (WT) بررسی کرده تا تأثیر آن را بر کیفیت زندگی مورد سنجش قرار دهد؛ چراکه بزرگ‌ترین مزیت آنالیز SWOT این است که نه تنها در حوزه کسب و کار، بلکه در زمینه تصمیم‌گیری‌های شخصی نیز می‌تواند کمک بزرگی به افراد کند. در پژوهش حاضر، بر اساس این مدل، محقق سعی داشت تا تأثیرهای پیام‌رسان تلگرام را، بر کیفیت زندگی جوانان، چه در زمینه مسائل شخصی و چه در زمینه اجتماعی، مورد بررسی قرار دهد. از این منظر، لازم است، تا تأثیر مثبت و منفی پیام‌رسان تلگرام، در مقایسه با رقبای خود، در نظر گرفته شود. منظور از نقاط قوت تلگرام، در این پژوهش، آن دسته از ویژگی‌هایی است که برگ برنده این پیام‌رسان به‌شمار می‌رود؛ نقاط ضعف هم، ویژگی‌هایی از تلگرام است که موجب آسیب به زندگی جوانان می‌شود. پس از تشخیص نقاط ضعف و قوت پیام‌رسان تلگرام، فرصت‌ها و تهدیدهای آن شناسایی شده، نحوه استفاده از آن‌ها و تبدیل تهدیدها به فرصت، بررسی خواهد شد. لذا پژوهش حاضر، به طور کلی، خواستار پاسخگویی به این سؤال است که آیا پیام‌رسان تلگرام با کیفیت زندگی جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر رابطه دارد؟ و آسیب‌های ناشی از فیلترینگ پیام‌رسان تلگرام کدام است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش رسانه‌های اجتماعی و پیام‌رسان تلگرام

فناوری اطلاعاتی و ارتباطی، مهم‌ترین ابزار پیش‌برنده روند جهانی شدن است که تغییرها و پیامدهای مختلفی را در همه حوزه‌ها به همراه داشته است. میزان تغییرهایی که با فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی ایجاد شده، به اندازه‌ای است که برای توصیف عصر جدید از واژه‌ای چون انقلاب ارتباطی استفاده می‌شود (دوله و همکاران، ۱۳۹۵). رسانه‌های اجتماعی نیز، نمونه‌ای از فناوری‌های جدید هستند که نقش مهمی را، به عنوان یک رسانه ارتباطی ایفا می‌کنند (وایهونگ، ۲۰۱۴). رسانه‌های اجتماعی، رسانه‌هایی برای برقراری تعامل اجتماعی مبتنی بر وب هستند و راهی ارزان و قابل دسترس، برای انتشار اطلاعات از سوی عموم کاربران ایجاد می‌کنند (رستمی و همکاران، ۱۳۹۶).

نویسندگان شبکه‌های اجتماعی اولیه، مطالب خود را، به صورت برخط در آن می‌نوشتند؛

1. Waiyahong
2. Online

این، دفتر خاطرات گروهی را تشکیل می‌داد. اصطلاح وبلاگ^۱ (وبنوشت) اولین بار، در همان زمان و به صورت مختصر شده یعنی بلاگ، استفاده شد. افزایش دسترسی به اینترنت پرسرعت، محبوبیت این مفهوم را در جهت ایجاد تارنماهای^۲ شبکه اجتماعی همچون مای اسپیس^۳ (۲۰۰۳) و فیس‌بوک^۴ (۲۰۰۴) اضافه کرد. این رشد، قدم به قدم اصطلاح رسانه اجتماعی را ابداع کرد و آن را به برجستگی امروزی‌اش رساند (کاپلان و هنلین^۵، ۲۰۱۰). رسانه‌های اجتماعی، می‌توانند ابزار قدرتمندی به حساب آیند. از طریق برنامه‌ریزی و اجرای متفکرانه، امکان مهار قدرت تارنماهای رسانه‌های برخط و نفوذ آن‌ها، به طور قانونی، به نفع سازمان مربوطه امکان‌پذیر می‌شود (وودارز^۶، ۲۰۱۱). لیکن شبکه‌های اجتماعی، در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد مؤثر شبکه را تصویر می‌کند و با نگاهی دقیق‌تر، جامعه ترکیبی از شبکه‌های متعدد از جمله شبکه‌های میان سازمان‌ها، شبکه درون سازمانی، شبکه‌های شخصی، شبکه‌های رایانه‌ای است و علاوه بر اینها، شبکه‌های فرامرزی و اطلاعات از طریق همین بزرگراه‌ها جاری می‌شود. لذا، این اطلاعات می‌تواند بستر مناسبی برای نظارت نیز به حساب آید. (اسکات، ۱۹۹۱).

سازماندهی از مهم‌ترین ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی، در فضای مجازی به شمار می‌رود. این شبکه‌ها می‌توانند افراد را در یک زمان و یا مکان در محیط واقعی گرد هم آورند. وقتی صحبت از شبکه اجتماعی می‌شود، باید به جامعه کاربری آن اشاره کرد. در حقیقت، یک شبکه اجتماعی، تارنما یا مجموعه تارنمایی است که به کاربرانی که دوست دارند، این امکان را می‌دهد تا علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند. در کل، شبکه‌های اجتماعی تارنماهایی هستند که از یک تارنمای ساده، مانند موتور جست‌وجوگر، با اضافه شدن امکاناتی مانند چت، پست الکترونیک^۷، و چیزهای دیگر، خاصیت اشتراک‌گذاری را به کاربران خود ارائه می‌دهند (ثقفی و همکاران، ۱۳۹۲).

بین رسانه‌های اجتماعی، دو دسته شبکه در فضای مجازی وجود دارند: شبکه‌های اجتماعی و شبکه‌های پیام‌رسان. شبکه‌های اجتماعی، آن دسته از تارنماهایی هستند که طیف وسیعی از تعامل‌های اجتماعی با دوستان و اعضای خانواده را میسر می‌سازند (بیات و شهابی، ۱۳۹۱).

1. weblog
2. Website
3. MySpace
4. Facebook
5. Kaplan & Haenlein
6. Wodarz
7. E-mail

در خصوص پیام‌رسان‌ها می‌توان گفت: فرهنگستان لغت، واژه پیام‌رسان را معادل فارسی لغت Messenger قرار داده است. پیام‌رسان یا مسنجر، به فضایی گفته می‌شود که در آن امکان گفت‌وگو و انتقال پیام، بین دو نفر، یا به صورت گروهی فراهم شود (ویکی‌پدیا، ۱۴۰۰). تفاوت شبکه پیام‌رسان و شبکه اجتماعی، در میزان دسترسی به مخاطبان محدود و نامحدود است. در عرف جامعه ما، به همه ابزارهای اجتماعی، شبکه اجتماعی گفته می‌شود؛ این یک اشتباه رایج است. هر ابزاری اسم خودش را دارد. شبکه‌های پیام‌رسان شبکه‌هایی هستند که می‌توان با یک گروه از مخاطبان خود، (مخاطبان گوشی) و حتی عضویت در گروه و کانال، تبادل اطلاعات داشت؛ البته در شبکه‌های پیام‌رسان، فرد با گروه محدودی از مخاطبان در ارتباط است. لیکن در شبکه‌های اجتماعی، مخاطبان فرد، محدود نیستند، بلکه مخاطب عام است و می‌توان به وسیله آن با تمام کاربران دنیا در ارتباط بود. نمونه شبکه‌های پیام‌رسان مثل ایتا و سروش و تلگرام و نمونه شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، فیس‌بوک، فیس‌نما، آپارات هستند (درویشی، ۱۴۰۰).

شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات پیام‌رسان، مانند واتس‌آپ و تلگرام، بیش از هر کارکرد دیگری، امکان در ارتباط بودن افراد با خانواده، دوستان و آشنایان را فراهم می‌آورند. در اغلب موارد، این پیام‌رسان‌ها برای برقراری ارتباط راحت و بهتر، در فضاهای کاری و تجاری هم پیشنهاد داده می‌شوند؛ این کاربرد مفید و معقولی است که بیشتر پیام‌رسان‌ها برای کاربرانشان فراهم می‌کنند. بسیاری از بحث و جدل‌های کاربران در فضای مجازی، چندان شدید و وخیم نمی‌شود، حتی بسیاری فکر می‌کنند قوانین سفت و سختی بر آنها حکمفرما نیست. رسانه‌های اجتماعی، نوعی فضای عمومی را در جهان ایجاد می‌کنند که بستر مناسبی برای تشدید و تسریع روند سرایت جنجال‌ها و اعتراض‌هاست. رشد استفاده از تلگرام، احتمال نگرانی‌ها را بین حاکمان و مدیران فرهنگی برخی جوامع تقویت می‌کند. با این حال، پیام‌رسان‌ها همچنان تأثیرهای مفید و گسترده‌ای بر زندگی برخط افراد دارند. در دنیای خصوصی اپلیکیشن‌های پیام‌رسان‌ها، بارها ثابت شده که امکان بازسازی سدهایی مجازی وجود دارد تا جلوی سیل مباحث میان کاربران گرفته شده و جریان سالمی ایجاد شود.

پیام‌رسان تلگرام، پیام‌رسانی است که کاربران آن می‌توانند پیام‌ها، تصاویر، ویدئوها و اسناد را، در قالب‌های گوناگون تبادل کنند. برادران دورف، تلگرام را، در سال ۲۰۱۳ به بازار ارائه کردند. این فضا، اجازه ارسال پیام‌ها و فایل‌های متعدد را به کاربران خود می‌دهد (گاشچین و وانت، ۲۰۱۵). پیام‌رسان تلگرام، یکی از مهم‌ترین و پرکاربردترین فضاهای مجازی در ایران است. در نخستین ماه‌هایی که تلگرام ارائه و به کشورهای نزدیک فرستاده شد، شاید طراحان آن نمی‌دانستند که روزی، نیمی از جمعیت یک کشور پرجمعیت، بیشتر راه‌های ارتباطی قبل را رها کرده و بیشتر ساعت‌های شبانه‌روز خود را با تلگرام سپری می‌کنند. پدیده تلگرام، با ایجاد دگرگونی، در ابعاد مختلف زندگی، به ویژه بعد فرهنگی و اجتماعی جوامع، مسئله‌ای است که خواه‌یا ناخواه، ذهن

تحلیل گران اجتماعی را به خود مشغول کرده است. بر این اساس، بیشترین دل‌مشغولی تحلیل گران، بر آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی متمرکز است که اینترنت و فضای سایبری در جوامع ایجاد می‌کند (زینلی و کربلایی علی گل، ۱۳۹۵). تلگرام، به طور رسمی، برای اندروید و آی او اس، از جمله تبلت‌ها و دستگاه‌های بدون وای‌فای در دسترس است. کاربران نرم‌افزار، امکان تبادل پیام، عکس، ویدئو و فایل تا حجم ۱/۵ گیگابایت را دارند. این شبکه، اجازه ارسال پیام‌ها و فایل‌های متعدد را به کاربران خود می‌دهد و می‌توان در آن گروه‌هایی با ۵۰۰۰ نفر و کانال‌هایی با مخاطبان نامحدود ایجاد کرد. در کانال‌های تلگرام، مسیر یک‌سویه‌ای وجود دارد؛ به این معنا که تنها مدیر می‌تواند در آن پست‌های دلخواه خود را، برای اعضای کانال منتشر کند و سایر اعضا، امکان افزودن پست را در آن ندارند (گاشچین و وانت، ۲۰۱۵).

امروزه، دغدغه اصلی بسیاری از کسانی که واهمهٔ تزلزل ستون‌های خانواده را دارند، نرم‌افزاری است که می‌تواند راهی به سمت و سوی جهانی شدن دهکده ارتباط باز کند؛ ویژگی که استقبال از این نرم‌افزار را بیش از پیش کرده است. با این حال، نمی‌توان انکار کرد که اخبار، از آن سر دنیا، در کوتاه‌ترین زمان ممکن به دستمان می‌رسد و می‌توانیم بفهمیم، در اطرافمان چه می‌گذرد. اما ذکر چند نکته مهم به نظر می‌رسد. طبق آمار حدود ۸۰ درصد از خانواده‌های ایرانی، در معرض آسیب هستند و ۳۰ درصد هم آسیب دیده‌اند. عوامل این آسیب‌ها می‌تواند اقتصادی، اجتماعی و حتی فرهنگی باشد که غیرقابل جبران خواهد بود؛ از بیکاری گرفته تا پدیدهٔ اعتیاد از آسیب‌های این شبکهٔ اجتماعی است (تیلور، ۲۰۱۲).

یکی دیگر از آسیب‌های این پیام‌رسان، مسئلهٔ امنیت فرد و رعایت حریم خصوصی وی در این فضا است که همیشه، به عنوان یک مسئله بین کاربران مطرح است. همچنین در دورهٔ معاصر، یکی از معضله‌ها و مسایل حیاتی پیش روی جوامع اسلامی، انحطاط امنیتی است؛ تروریسم مذهبی، تفکرات تکفیری، جنگ‌های مذهبی، جنگ‌های داخلی، بحران‌های خانوادگی و اجتماعی، منازعات مرزی و جغرافیایی، هژمونی قدرت‌های بزرگ، اشغال نظامی، فقر و بحران‌های اقتصادی، تهاجم فرهنگی، بحران‌های زیست‌محیطی فراگیر و مانند آن از چالش‌های امنیتی است که جوامع مسلمان با آن مواجه هستند (زینلی و کربلایی علی گل، ۱۳۹۵).

پیش از این، کاربران ایرانی در استفاده از تارنماهای شبکهٔ اجتماعی، در رتبه‌های بالا قرار داشتند. کاربران ایرانی، بعد از کاربران برزیلی و آمریکایی، در رتبهٔ سوم بزرگ‌ترین جمعیت استفاده‌کننده از تارنماهای شبکه‌های اجتماعی بودند (کوثری، ۱۳۸۶)؛ حدود ۱۲ میلیون نفر، کاربر ایرانی در سال ۱۳۹۲ از فیس‌بوک استفاده می‌کردند. همچنین، کاربران ایرانی برای ماه‌ها، بیشترین استفاده‌کنندگان از برنامهٔ پیام‌رسان وایبر بودند (کرمانی، ۱۳۹۶) و تنها، پس از اختلال در این برنامه و کندی سرعت آن، وادار به ترک برنامه شده و به تلگرام پیوستند. در سال ۱۳۹۵، از بازدیدکنندگان

پیام رسان تلگرام، ۴۷/۷ درصد ایرانی بودند، این در حالی است که سال ۱۳۹۴، این آمار تنها ۱۲ درصد بود (کرمانی، ۱۳۹۶). همچنین استفاده کاربران ایرانی از گروه‌ها و کانال‌های تلگرام، نشان‌دهنده اهمیت این برنامه برای آنهاست. در حال حاضر، ۸۳/۴ درصد از ترافیک گروه‌ها و کانال‌های تلگرام، به کاربران ایرانی اختصاص دارد. نتایج نظرسنجی مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران، در سال ۱۳۹۴، نشان داد ۳۷/۵ درصد از اعضای نمونه، عضو تلگرام بوده‌اند و این برنامه در رتبه اول استفاده قرار داشته است. طبق این نظرسنجی، تعداد کاربران تلگرام، در تهران از فروردین تا آذر ۱۳۹۴، دوبرابر شده و از ۲۵ درصد به ۴۸ درصد رسیده است (ایسپا، ۱۳۹۸). این موضوع نقش پررنگ این پیام‌رسان را، در زندگی ایرانیان نشان می‌دهد. در کنار آن، اینستاگرام یکی از محبوب‌ترین بسترهای اشتراک‌گذاری عکس و ویدیو در سراسر دنیا و ایران است، که تحقیقات زیادی درباره آن، در ایران انجام شده است. بیشتر این پژوهش‌ها بر تأثیر اینستاگرام بر کاربران مختلف و نقشی که در تغییر نگرش‌ها و رفتار کاربران ایرانی ایفا می‌کند، متمرکز بوده‌اند؛ تا بر تجارب زیسته و معنایی که این کاربران به فعالیت‌هایشان در محیط اینستاگرام نسبت می‌دهند (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰).

آسیب‌شناسی و فیلترینگ پیام‌رسان تلگرام

آسیب‌شناسی، مطالعه‌ی بی‌نظمی‌ها و آسیب‌های اجتماعی، همراه با علل و انگیزه‌های پیدایش آنها و نیز شیوه‌های پیشگیری و درمان این پدیده‌ها، به انضمام شرایط بیمارگونه اجتماعی است؛ زیرا خاستگاه اصلی آسیب و کژرفتاری‌های اجتماعی را، باید در کل حیات خاص روابط انسانی جست‌وجو کرد (غفاری، ۱۳۹۴: ۴۵).

در پژوهش حاضر، آسیب‌شناسی ناشی از فیلتر پیام‌رسان تلگرام مورد نظر است؛ برنامه‌ای فناورانه که بسیاری از افراد از آن استفاده مثبت داشته و از نظر درآمدزایی و گسترش کسب و کارها، به‌ویژه مشاغل خانگی، مفید و کاربردی بوده است؛ اما فیلترینگ، عبارت است از محدود کردن دسترسی کاربران اینترنت، به وب‌گاه‌ها و خدمات اینترنتی که از دیدگاه متولیان فرهنگی و سیاسی هر کشور، برای مصرف عموم مناسب نیست (تابناک، ۱۳۹۱: ۱). تلگرام از موضوع‌های مورد بحث و داغ، در عرصه عمومی کشور است. بحث بر سر فیلتر شدن یا نشدن این برنامه و گمانه‌زنی‌ها در مورد آن، همچنین بحث‌های اخلاقی، در مورد کانال‌ها، ربات‌ها و استیکرهای جنسی و غیراخلاقی تلگرام، جزو موضوع‌هایی بوده که سال‌های گذشته در رسانه‌ها بازتاب زیادی داشته است و جلسه‌های متعددی نیز، در خصوص فیلترینگ آن انجام شد (تابناک، ۱۳۹۶). در این راستا و طی تصمیم‌هایی، بارها محدودیت‌هایی، برای دسترسی کاربران به تلگرام اعمال شد، اما تجربه فیلتر شدن تلگرام در ایران، نشان داد، کاربران ایرانی، نه به‌راحتی به پیام‌رسان‌های خارجی، مانند واتس‌اپ، مهاجرت کردند و نه مشتری پیام‌رسان‌های داخلی، مانند سروش، شدند و نه حتی اکانت خود را از تلگرام حذف کردند؛ بلکه در جست‌وجوی فیلتر شکن‌ها رفته‌اند.

نظرسنجی که مهرماه ۱۳۹۷، حدود ۶ ماه پس از فیلترینگ تلگرام، مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران انجام داد، مشخص شد که علی‌رغم فشار گسترده، برای استفاده از پیام‌رسان‌های داخلی به جای تلگرام، باز هم بیشتر کاربران از این پیام‌رسان استفاده می‌کنند. طبق این نظرسنجی، ۶۲/۵ درصد از پاسخگویان اعلام کردند، قبل از فیلتر تلگرام از این پیام‌رسان استفاده می‌کردند و در مهر ماه ۱۳۹۷، از کل پاسخگویان، ۴۷/۳ درصد اعلام کرده‌اند همچنان از تلگرام استفاده می‌کنند که این عدد نسبت به خرداد ماه تقریباً ثابت مانده است (ایسپا، ۱۳۹۷). این موضوع، نشان‌دهنده مقاومت کاربران در استفاده از تلگرام است.

در بررسی‌ها، حول محور میزان استفاده مفید از تلگرام، می‌توان گفت فیلترینگ این فضا، آسیب‌هایی را به همراه داشته است. براساس آمارهای موجود، قریب به ۴۰ میلیون ایرانی از بستر تلگرام، برای ارتباطات روزمره خود استفاده می‌کنند. برآوردها نشان می‌دهد، این فضای عمومی، عامل ایجاد یک میلیون شغل، به‌طور مستقیم و ایجاد پنج میلیون شغل، به‌صورت غیر مستقیم شده است. به نظر می‌رسد، ادامه فیلتر تلگرام یا کندسازی و ایجاد اختلال در آن، می‌تواند به‌شدت، به اقتصاد ملی زیان برساند. مرکز رسانه‌های دیجیتال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، به دنبال فیلتر تلگرام اعلام کرد که ۹ هزار کسب و کار تلگرامی، دچار مشکل شده و به اقتصاد کشور ضربه زده است (روزنامه همدلی، ۱۳۹۶).

فعالان فضای مجازی در نامه‌ای به اعضای شورای عالی فضای مجازی یادآوری کردند که تلگرام، در نبود برنامه‌های غنی، برای پر کردن اوقات فراغت جوانان و نوجوانان، به عاملی برای سرگرم‌سازی تبدیل شده و تداوم فیلتر یا اختلال تلگرام می‌تواند انرژی تخلیه‌نشده دوران جوانی را، به بحران‌های اخلاقی یا رشد آسیب‌های اجتماعی، در محیط خانواده و جامعه برساند. همچنین، تداوم فیلتر تلگرام می‌تواند، به برخی بدگمانی‌ها، درباره شبهه فقدان آزادی بیان در کشور، دامن زده و عامل سوء استفاده رسانه‌های بیگانه شود، این در حالی است که تجربه هفته‌های اخیر، نشان داده که فیلترینگ این پیام‌رسان در آینده، منجر به عدم انتشار محتوا علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی و مقامات عالی‌رتبه کشور نخواهد شد. به علاوه، تلگرام به دلیل قابلیت‌هایی که دارد، بستر مناسبی، برای ثبت و آرشیو انبوهی از اسناد و اطلاعات ضروری برای مردم است، از بین بردن تلگرام، می‌تواند دسترسی به این اسناد را مشکل کرده و مردم را دچار سردرگمی کند. اگرچه همه این اسناد را، بیرون از مرزها، سروهای غیرخودی ذخیره و آرشیو می‌کنند و این به‌هیچ‌عنوان به نفع مردم ایران نیست، ولی در شرایطی که جایگزین داخلی مناسبی برای تلگرام تعریف نشده، تداوم اختلال در سامانه اسنادی مردم و خانواده‌ها، پیامدهای منفی بسیاری در بر دارد (دنیای اقتصاد، ۱۳۹۶).

تلگرام، هزینه‌های ارتباطی مردم را بسیار کاهش داده است. هزینه مکالمه تلفن، رفت‌وآمد و حتی پیامک، به دلیل پیام‌رسانی از طریق تلگرام کاهش یافته و با توجه به وضعیت مالی خانوارهای ایرانی، که چندان مناسب نیست، ادامه فیلتر تلگرام می‌تواند از نظر اقتصادی نیز، مردم را ناراضی

کند، یا آنها را به سمت پیام‌رسان‌های بیگانه‌ای سوق دهد که به روش‌های نامناسبی، این هزینه را کاهش می‌دهند.

تلگرام به دلیل اشتراک‌گذاری تجربه‌های مشترک افراد، عامل افزایش انسجام داخلی کشور بود. در نبود تلگرام، هر شهروند، بر اساس تجربه شخصی خود، به گونه‌ای فردگرایانه رفتار کرده که می‌تواند به فروپاشی اجتماعی منتهی شود. با فیلتر تلگرام، موجی تازه از رونمایی از نرم‌افزارهای ناشناخته راه افتاد که می‌تواند حجم جرایم اینترنتی را بسیار افزایش دهد؛ ضعف سواد رسانه‌ای در کشورمان، این آسیب را گریزناپذیر می‌کند. این درحالی است که با وجود ابررسانه‌ای به نام تلگرام، این دست‌بدا افزارها امکان سوء استفاده ندارند (اقتصاد آنلاین، ۱۳۹۸). بنابراین فیلترینگ تلگرام می‌تواند از جوانب مختلف بر کیفیت زندگی جوانان تأثیرگذار باشد، لذا از جمله مباحث اصلی بررسی در پژوهش حاضر است.

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی به سلامت محدوده فیزیکی، روانی، اجتماعی فرد اشاره می‌کند، که به وسیله تجربه‌ها، عقیده‌ها، انتظارات و ادراکات او تحت تأثیر قرار می‌گیرند (خلیلی، ۱۳۹۱). سل و تالسکی کیفیت زندگی را، ارزیابی و رضایت فرد از سطح عملکرد وجودی، در مقایسه با آنچه ایده‌آل یا ممکن می‌پندارد، تعریف می‌کنند (نجات، ۱۳۸۷). سازمان جهانی بهداشت نیز، سال ۲۰۰۰، این مفهوم را به صورت درک افراد از موقعیت خود در زندگی از نظر فرهنگ، سیستم ارزشی که در آن زندگی می‌کنند، اهداف، انتظارات، استانداردها و اولویت‌هایشان تعریف می‌کند. بنابراین کیفیت زندگی، مفهومی کاملاً فردی است که توسط دیگران قابل مشاهده نیست و بر درک افراد از جنبه‌های مختلف زندگی‌شان استوار است؛ در حالت کلی دارای ابعاد کارکرد جسمانی، انرژی و خستگی، بهزیستی هیجانی^۱، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی است (بونومی^۲ و همکاران، ۲۰۰۰: ۱۳).

در پژوهش حاضر نیز، این ابعاد مبنای بررسی قرار گرفته است. کیفیت زندگی را باید به صورت اختلاف بین سطح انتظار انسان‌ها و سطح واقعیت‌ها سنجید، هرچه این اختلاف کمتر باشد، کیفیت زندگی بالاتر است (زکی، ۱۳۸۵). کیفیت زندگی، موضوعی چندبُعدی است که ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی و روحی دارد، که این ویژگی با تعریفی که از سلامتی داریم منطبق است. در صورت نبودن کیفیت زندگی خوب و مناسب، فرد از نظر جسم و روان و اجتماع و درون آسیب می‌بیند و از تعارض و درون‌گرایی رنج می‌برد. عامل اصلی تعیین‌کننده کیفیت زندگی، عبارت است از تفاوت درک‌شده بین آنچه هست و آنچه از دیدگاه فرد باید باشد؛ این همان ذهنی بودن کیفیت

۱. Emotional well-being بهزیستی هیجانی، کنترل و مدیریت صحیح هیجان‌های مثبت و منفی، براساس هوش هیجانی است که باعث خوب زیستن می‌شود؛ واضح است که این کنترل و مدیریت هیجان در فضای مجازی هم مهم است.

زندگی، است. پویایی کیفیت زندگی، به این معناست که با گذشت زمان تغییر می کند و به تغییرهای فرد و محیط او بستگی دارد (نجات، ۱۳۸۷).

فرانس^۱ (۱۹۹۶) با بررسی مقاله‌ها و پژوهش‌های مربوط به کیفیت زندگی، این مفهوم را در شش حوزه زندگی عادی، مطلوبیت اجتماعی، شادکامی، رضایت از زندگی، دستیابی به اهداف شخصی و استعدادهای ذاتی دسته‌بندی می‌کند. موری^۲ با رویکردی تلفیقی، چهار مجموعه شرایط، (منابع مادی، امنیت، عزت نفس و خشنودی) را برای بهبود کیفیت زندگی موثر می‌داند؛ و در هر زمینه، یک سطح آستانه را پیش‌بینی می‌کند، که در آن سطح، شادکامی فرد تحقق می‌یابد (مختاری و نظری، ۱۳۸۹). فریدمن^۳ (۱۹۹۷) نیز تعیین یک راهبرد علمی کلان‌راه، برای بهبود کیفیت زندگی مورد توجه قرار داد. او مقاله‌ها و تحقیق‌های مختلف علمی را، پیرامون ارتقاء استاندارد زندگی افراد و اصول اساسی بهبود کیفیت زندگی، با تأکید بر میزان گستره و انتشار آن‌ها مورد مطالعه قرار داد و به طور گسترده سه رویکرد الهیاتی، فلسفی و انسانی را در راستای فهم، تفسیر و تبیین کیفیت زندگی شناسایی کرد (مرصوصی و همکاران، ۱۳۹۴).

کیفیت زندگی، یک ارزشیابی ذهنی است و بیماران خود بهترین قضاوت‌کنندگان راجع به کیفیت زندگی، خود هستند. کیفیت زندگی یک ماهیت پویا و دینامیک است، نه یک ماهیت ایستا؛ به این معنی که یک فرایند وابسته به زمان بوده و تغییرهای درونی و بیرونی در آن دخیل هستند. کیفیت ضعیف زندگی می‌تواند بر ارتباطات خانوادگی تأثیر گذارد. همچنین کیفیت ضعیف زندگی می‌تواند موجب به کارگیری مکانیزم‌های مقابله و سازگاری ناموثر در افراد شده و موجب افزایش تنش در آنان شود، افزایش تنش، در ارتباط مستقیم با عوامل فیزیکی و جسمی بوده و می‌تواند باعث افزایش شدت بیماری در افراد شود. بسیاری از محققان، رابطه بین صفات فردی و کیفیت زندگی را مورد بررسی قرار داده و عواملی را شناسایی کردند که این عوامل، شامل میزان شناخت از خود، تنش‌های منحل شده، دستیابی به اهداف زندگی، روش‌های مقابله و میزان سازگاری هستند (امیرحسینی، ۱۳۸۴).

شانون (۲۰۰۴) در بررسی کیفیت زندگی، گزارش می‌کند که مشکلات مالی، بیکاری و نبود روابط اجتماعی بر سطح کیفیت زندگی تأثیر معناداری دارد. منزوک و مک‌میلان (۲۰۰۵) کیفیت زندگی را، احساس بهزیستی فرد، مبنی بر خوشنودی و ناخوشنودی وی از وضعیت‌های زندگی می‌داند، که برای فرد مهم هستند. کیفیت زندگی، در حقیقت ارزیابی از زندگی بر اساس سیستم ارزش خاصی است که فرد به آن معنا می‌بخشید (رحیمیان و اصغرنژاد، ۱۳۸۷). کیفیت زندگی

1. Ferrans
2. Murray
3. Friedman

و درک آن، مقوله‌ای مهم و اساسی است که می‌توان تغییرهای پیرامونی، از جمله استفاده از یک فناوری و سپس محدود کردن آن را، مطابق با مؤلفه‌های کیفیت زندگی افراد سنجید؛ لذا سنجش کیفیت زندگی و تأثیر محدودسازی استفاده از تلگرام در پژوهش حاضر مد نظر است.

سؤال‌های پژوهش

- مهم‌ترین تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام بر کیفیت زندگی (کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی) جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال کدام‌اند؟
- مهم‌ترین فرصت‌های پیام‌رسان تلگرام بر کیفیت زندگی (کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی) جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال کدام‌اند؟
- نقاط ضعف پیام‌رسان تلگرام در کیفیت زندگی (کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی) جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال کدام‌اند؟
- نقاط قوت پیام‌رسان تلگرام در کیفیت زندگی (کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی) جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال کدام‌اند؟
- آسیب‌های ناشی از فیلترینگ پیام‌رسان تلگرام در جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از حیث نوع تحقیق، کیفی و از حیث هدف، کاربردی است. روش کیفی مورد استفاده، در این پژوهش از نوع اکتشافی متوالی^۱، مبتنی بر تحلیل مضمون و بر اساس نظریه کرسول^۲ است. هدف پژوهش، شناسایی مقوله‌های جزئی و کلی مسایل و تأثیر تلگرام و فیلترینگ آن، بر کیفیت زندگی جوانان است، که ناشناخته بود و چارچوب هدایت‌کننده یا نظریه‌ای وجود نداشت تا بتوان بر پایه آن مقوله‌ها را تنظیم کرد؛ به همین دلیل، لازم بود مطابق با نظر کرسول از طریق روش کیفی، به اکتشاف ترکیبی دست زد و سپس، نتیجه اکتشاف به عمل آمده را، مورد آزمون در شرایط آزمایشی قرار داد (کرسول، ۱۳۹۷).

تحلیل مضمون نیز روشی در شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است و در واقع فرایندی است که طی آن داده‌های پراکنده و متنوع، به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌شود (بران و کلارک، ۲۰۰۶). تحلیل مضمون، تنها یک روش کیفی نیست، فرایندی است که می‌تواند در بیشتر روش‌های کیفی به کار رود که در آن، امکان تبدیل داده‌های کیفی، به کمی نیز، وجود دارد (بویاتزیس، ۱۹۹۸: ۴).

جامعه آماری پژوهش حاضر، با توجه به ماهیت آن، شامل سه جامعه است؛ جامعه آماری اول شامل

1. sequential-explorative
2. Creswell

متون، کتاب‌ها و مقاله‌های علمی، در زمینه ارزیابی وضعیت تلگرام، تأثیر پیام‌رسان تلگرام و نقش آن در کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی، سلامت عمومی و کیفیت زندگی، نقاط ضعف و قوت، تهدیدها و فرصت‌های پیام‌رسان تلگرام است (مربوط به مرحله اول). جامعه آماری دوم، شامل متخصصان حوزه ارتباطات و امور فرهنگی (مربوط به مرحله اول) و جامعه آماری سوم، در اجرای مصاحبه کیفی، شامل کلیه جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر، در سال ۱۳۹۸ است.

مطابق آخرین سرشماری مرکز آمار کشور در سال ۹۵، جمعیت شهر شاهین شهر ۱۷۳ هزار و ۲۲۹ نفر اعلام شد که ۴۰ هزار و ۹۴۹ نفر در محدوده سنی ۱۸ تا ۳۰ سال، قرار دارند و به تفکیک، تعداد مردان ۲۰ هزار و ۲۱ نفر و زنان ۲۰ هزار و ۹۲۸ نفر است. مطابق با جامعه‌های آماری، نمونه پژوهش حاضر نیز، شامل سه نمونه است؛ نمونه اول، تعداد ۲۰ کتاب و مقاله علمی در زمینه ارزیابی وضعیت تلگرام، اثرات فیلترینگ تلگرام و ممانعت استفاده از پیام‌رسان تلگرام و اثرات پیام‌رسان تلگرام، که بر اساس اشباع اطلاعاتی انتخاب شدند. نمونه دوم ۱۰ نفر از متخصصان بودند، که به صورت هدفمند مبتنی بر آشنایی و تخصص در حوزه فناوری و ارتباطات و امنیت انتخاب شدند و در بخش سوم نیز نمونه، بر اساس اشباع نظری از جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر، که از کاربران تلگرام بودند، با روش در دسترس، ۴۰ نفر انتخاب شدند.

تجزیه و تحلیل داده‌های دو مرحله انجام شد. در مرحله اول، متون علمی، بر حسب کلیدواژه‌های ارزیابی وضعیت تلگرام، تأثیر پیام‌رسان تلگرام و نقش آن در کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی، سلامت عمومی و کیفیت زندگی، نقاط ضعف و قوت، تهدیدها و فرصت‌های پیام‌رسان تلگرام، تحلیل محتوای کلیدواژه‌محور و مهم‌ترین آن‌ها تعیین شد. در مرحله دوم، برای تحلیل مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر، از تحلیل موضوعی (مضمون) استقرایی پنج مرحله‌ای، با شیوه کیفی، بهره بردیم، که به ترتیب، شامل تعیین واحدهای معنایی هم‌خانواده، تعیین کدهای باز معنایی، تعیین مقوله‌های فرعی، تعیین مقوله‌های اصلی و تعیین موضوع پایه و نهایی می‌شود. علاوه بر این، برای تعیین روایی محتوایی تحلیل موضوعی استقرایی، نسبت روایی محتوایی^۱ داده‌ها محاسبه شد.

یافته‌های پژوهش

مضامین حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های متون و پاسخ متخصصان به سؤال‌های پژوهش، در رابطه با مهم‌ترین تهدیدها، فرصت‌ها، نقاط ضعف و قوت پیام‌رسان تلگرام در کیفیت زندگی (کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت) جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال، در جدول ۱، با توجه به ماتریس SWOT ارائه شده است (مرحله اول پژوهش).

1. Content Validity Ratio (CVR)

جدول ۱. ماتریس تحلیل تقاطع نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام بر کیفیت

زندگی (SWOT)

عوامل	S- نقاط قوت	W- نقاط ضعف
<p>O- فرصت‌ها:</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. ایجاد فرصت‌های آموزشی و ارائه محتوای آموزشی؛ ۲. ایجاد فرصت برای تطابق رفتار خود با انتظارها؛ ۳. کمک‌های عملی برای مشارکت در فعالیت‌های بدنی؛ ۴. تسهیل فرایند یادگیری؛ ۵. آموزش ارزش‌های اجتماعی و مذهبی؛ ۶. کسب مهارت‌های اساسی؛ ۷. ایجاد تغییر در انسجام، پذیرش، شکوفایی و انطباق؛ ۸. تقویت عواطف اجتماعی؛ ۹. ایجاد فرصت ارائه و دریافت بازخورد؛ ۱۰. امکان ایجاد دایره دوستی جدید؛ ۱۱. تسهیل همکاری و گفت‌وگو؛ ۱۲. ایجاد سلامت اجتماعی؛ ۱۳. ترویج مصرف کالاهای فرهنگی؛ ۱۴. پر کردن اوقات فراغت؛ ۱۵. ایجاد فرصت‌های شغلی. 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. گسترش آموزش‌های مجازی و توسعه ارتباطات علمی و تسهیل استفاده از آن؛ ۲. سهولت کاربرد آن؛ ۳. کم‌هزینه بودن؛ ۴. ایجاد فضایی جهت افکارسنجی؛ ۵. حذف مرزهای زبانی؛ ۶. قابلیت اشتراک‌گذاری و یادگیری؛ ۷. ایجاد حلقه‌های مخاطبان جهت نیل به اهداف شغلی و تحصیلی؛ ۸. قابلیت بسیج‌کنندگی و سازمان‌دهی و ایجاد جنبش‌های اجتماعی. 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. عدم کنترل سونامی محتواهای نامناسب و مضر، هرزه‌گردی‌ها و ولگردی‌ها؛ ۲. عدم توان کنترل جرایم تلگرامی؛ ۳. رعایت نکردن اصول ایمنی کاربران؛ ۴. عدم شناخت درست تلگرام از سوی کاربران؛ ۵. ضعف در قوانین قضایی موجود و عدم تأمین امنیت اجتماعی کاربران؛ ۶. نشر اطلاعات نامعتبر و اخبار غیر رسمی؛ ۷. عدم مراقبت‌های گسترده بر مطالب و مراجع ارجاع داده شده.

تهدیدها	راهبرد SO	راهبرد WO
<ol style="list-style-type: none"> ۱. ایجاد اعتیاد اینترنتی؛ ۲. اتلاف وقت؛ ۳. ایجاد مشکلات خواب؛ ۴. ارائه اطلاعات نامعتبر؛ ۵. سونامی محتوا و رفتارهای نامناسب؛ ۶. محدود کردن زمان کاربران برای رسیدگی به رفتارهای نندرتستی؛ ۷. تقویت ویژگی درون‌گرایی و ایجاد احساس انزوا، تنهایی و افسردگی؛ ۸. به خطر انداختن سلامت روان شناختی؛ ۹. کاهش تمرکز بر مسائل اساسی زندگی به منظور حل مسئله و مقابله مؤثر؛ ۱۰. تشویش اذهان عمومی؛ ۱۱. حیازدائی، نقض احکام شرعی، ترویج و اشاعه بی‌بندوباری، تضعیف حجاب و عفاف، تضعیف ارزش‌های اجتماعی؛ ۱۲. جعل هویت؛ ۱۳. نقض حریم شخصی؛ ۱۴. تقویت ارزش‌های مادی‌گرایانه؛ ۱۵. ایجاد اختلاف‌های زناشویی و خانوادگی؛ ۱۶. تغییر سبک ارتباطات انسانی؛ ۱۷. کاهش مشارکت‌های اجتماعی؛ ۱۸. تضعیف حمایت اجتماعی؛ ۱۹. غفلت‌زائی در زمینه‌های خانوادگی، تحصیلی و شغلی و ایجاد بی‌مسئولیتی در این حوزه‌ها. 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. تولید آموزش‌های مجازی علمی توسط متخصصان مربوطه؛ ۲. تعیین حد سنی استفاده از تلگرام؛ ۳. تعیین شرح پیامدهای منفی تلگرام و تهیه کلیپ‌های آموزشی در رابطه با آسیب‌های آن؛ ۴. اعمال نظارت بر مطالب به اشتراک گذاشته شده؛ ۵. بررسی اهداف جنبش‌های اجتماعی ایجاد شده در تلگرام؛ ۶. استفاده از تلگرام جهت مطلع شدن افراد؛ ۷. طراحی شبکه‌های مجازی ایرانی با کیفیت 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. اعمال نظارت‌های گسترده بر مطالب علمی منتشر شده در تلگرام؛ ۲. ارائه آگاهی از پیامدهای پیام‌رسان تلگرام؛ ۳. تدوین قوانین قضایی مناسب؛ ۴. آموزش خانواده‌ها در شناخت تلگرام و پیامدهای آن؛ ۵. تهیه بروشورها و کلیپ‌هایی جهت آشنا شدن با اصول ایمنی کاربری؛ ۶. تنظیم هدف‌گذاری برای نظارت بر تلگرام؛ ۷. مقابله شدید با افرادی که مشغول نشر اکاذیب هستند.
	راهبرد ST	راهبرد WT1
	<ol style="list-style-type: none"> ۱. ارائه آموزش‌هایی مبتنی بر پیامدهای اعتیاد به اینترنت و اشاعه آن از طریق تلگرام؛ ۲. ارائه آموزش‌هایی جهت مقابله با کلاهبرداران شبکه تلگرام و چگونگی شیوه‌های کلاهبرداری از طریق این شبکه؛ ۳. تلاش برای هدایت مسائل جنسی؛ ۴. تلاش برای جلوگیری از نهاجم فرهنگی؛ ۵. توسعه مطالعه‌ها در زمینه طرق بهینه‌سازی استفاده از تلگرام. 	<ol style="list-style-type: none"> ۱. بسترسازی فرهنگی در زمینه استفاده از تلگرام؛ ۲. ارائه آموزش‌های همگانی؛ ۳. آگاه‌سازی در مورد مسائل امنیتی؛ ۴. ارائه آموزش جهت استفاده بهینه از شبکه تلگرام؛ ۵. ارائه آموزش از طریق رسانه ملی؛ ۶. به روزرسانی قوانین قضایی جهت مقابله با جرایم تلگرامی.

در ارزیابی مقوله‌های استخراج شده، مطابق جدول ۲، مهم‌ترین تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام، در کارکرد جسمانی، شامل اعتیاد اینترنتی، اتلاف وقت و محدود کردن زمان کاربران برای رسیدگی به ورزش و تندرستی؛ در انرژی، اعتیاد اینترنتی و صرف انرژی زیاد برای پیام‌رسان تلگرام؛ در بهزیستی هیجانی، جعل هویت؛ در کارکرد اجتماعی، تغییر ارتباطات انسانی؛ در سلامت عمومی تغییر سبک زندگی است. مهم‌ترین فرصت‌های پیام‌رسان تلگرام، در کارکرد جسمانی، ایجاد فرصت‌های آموزشی در زمینه فعالیت بدنی؛ در انرژی، فرصت‌های آموزشی و ارائه محتوای آموزشی؛ در بهزیستی هیجانی، تسهیل فرایندهای یادگیری؛ در کارکرد اجتماعی، امکان ایجاد دایره دوستی جدید و ترویج مصرف کالاهای فرهنگی؛ در سلامت عمومی امکان ایجاد دایره دوستی جدید است. نقاط قوت پیام‌رسان تلگرام، قابلیت اشتراک‌گذاری و یادگیری و سهولت کاربرد آن، و نقاط ضعف آن، نشر اطلاعات نامعتبر و اخبار غیر رسمی است.

جدول ۲. ارزیابی مقوله‌های استخراج شده

ردیف	تهدیدها	بسیار کم ۱	کم ۲	متوسط ۳	زیاد ۴	بسیار زیاد ۵	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی	
۱	کارکرد جسمانی			۵	۴	۱	۳۶	۲/۵	۴	۰/۱	
				۶	۳	۱	۳۵	۲/۴	۴	۰/۰۹۶	
				۲	۶	۲	۲۸	۱/۹	۳	۰/۰۵۷	
۲	انرژی		۱	۱	۶	۲	۳۹	۲/۷	۴	۰/۰۸۱	
			۲	۲	۵	۲	۳۲	۲/۲	۳	۰/۰۶۶	
			۲	۲	۴	۳	۲۹	۲/۰	۴	۰/۰۰۸	
			۱	۱	۳	۴	۱	۳۳	۲/۳	۲	۰/۰۴۶
				۱	۱	۱	۸	۳۷	۲/۶	۳	۰/۰۷۸

۰/۰۴۴	۲	۲/۲	۳۲		۴	۴	۲	بر هم زدن نظام فکری	بهبودی هیجانی	۳	
۰/۰۶۶	۳	۲/۲	۳۲	۱	۳	۳	۳	ایجاد اختلاف‌های زناشویی و خانوادگی			
۰/۰۰۶	۳	۲/۰	۲۹		۲	۵	۳	ایجاد احساس تنهایی و افسردگی			
۰/۰۴۴	۲	۲/۲	۳۲		۴	۴	۲	ایجاد احساس درون‌گرایی			
۰/۰۲۲	۱	۲/۲	۳۱		۴	۳	۳	عدم تحمل رفتارهای نادرست			
۰/۰۳۸	۲	۱/۹	۲۸		۳	۳	۳	۱			تضعیف حجاب و عفاف
۰/۰۶۶	۳	۲/۲	۳۲		۴	۴	۲	به خطر انداختن سلامت روان‌شناختی			
۰/۱۰۸	۴	۲/۷	۳۹		۹	۱		اعتیاد اینترنتی			
۰/۰۰۶	۳	۲/۰	۲۹		۲	۵	۳	سونامی رفتارهای نامناسب			
۰/۰۴۸	۲	۲/۴	۳۵		۷	۱	۲	تغییر ارزش‌های مادی‌گرایانه			
۰/۰۵۷	۳	۱/۹	۲۸		۱	۶	۳	ترویج بی‌بندوباری			
۰/۰۵۶	۲	۲/۸	۴۰	۳	۴	۳		جعل هویت			
۰/۰۸۸	۴	۲/۲	۳۱		۵	۲	۲	۱	غفلت زایی		
۰/۰۰۶	۳	۲/۰	۲۹	۱	۲	۲	۵	ایجاد اختلاف‌های زناشویی و خانوادگی	کارکرد اجتماعی	۴	
۰/۰۸۴	۴	۲/۱	۳۰	۱	۱	۵	۳	ایجاد احساس تنهایی و افسردگی			
۰/۰۶۳	۳	۲/۱	۳۰	۱	۱	۵	۳	ایجاد احساس درون‌گرایی			
۰/۱۱۶	۴	۲/۹	۴۲	۲	۸			تغییر ارتباطات انسانی			
۰/۰۷۸	۳	۲/۶	۳۷	۲	۴	۳	۱	تضعیف ارزش‌های اجتماعی			
۰/۰۰۶	۳	۲/۰	۲۹	۱	۱	۴	۴	کاهش مشارکت اجتماعی			
۰/۱۰۶	۴	۲/۶	۳۷	۱	۵	۴		محدود کردن هم‌نشینی با خانواده			
۰/۱۰۶	۴	۲/۶	۳۸	۱	۷	۱	۱	اعتیاد اینترنتی			
۰/۰۶۶	۳	۲/۲	۳۱	۱	۳	۳	۲	۱			نقض حریم خصوصی
۰/۰۴۴	۲	۲/۲	۳۱	۱	۳	۲	۴	تضعیف حمایت اجتماعی واقعی			
۰/۱۲	۴	۲/۰	۴۳	۴	۵	۱		تغییر در شکل گذراندن اوقات فراغت			

۰/۰۷۲	۳	۲/۴	۳۴	۱	۴	۳	۲	ایجاد اختلال در زندگی شغلی و مالی به دلیل اتلاف وقت	سلامت عمومی	۵	
۰/۰۶۳	۳	۲/۱	۳۰		۳	۴	۳	حیازدایی و نقض احکام شرعی			
۰/۰۷۸	۳	۲/۶	۳۸	۱	۶	۳		تغییر سبک زندگی			
۰/۰۷۶	۴	۱/۹	۲۸			۸	۲	ایجاد احساس تنهایی و افسردگی			
۰/۰۰۶	۳	۲/۰	۲۹		۲	۶	۱	بی مسئولیتی در موقعیت های زندگی			
۰/۰۵۱	۳	۱/۷	۲۴		۲	۲	۴	۲			تضعیف ارزش های مادی گرایانه
۰/۰۶۹	۳	۲/۳	۳۳	۱	۴	۲	۳				تضعیف عفاف و حجاب
۰/۰۹۶	۴	۲/۴	۳۴	۱	۵	۱	۳				اعتیاد اینترنتی
۰/۰۶۶	۳	۲/۲	۳۲		۴	۵		۱			نقض حریم خصوصی
۰/۰۶۶	۳	۲/۲	۳۲	۱	۳	۳	۳				تضعیف حمایت اجتماعی واقعی
۰/۰۵۴	۳	۱/۸	۲۶		۲	۲	۶		اشاعه بی بندوباری		
۰/۰۷۲	۳	۲/۴	۳۴	۲	۲	۴	۲		جعل هویت		
۳/۰۳۳		۱۰۰	۱۴۳۸						جمع		
	ضریب رتبه نهایی	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	بسیار زیاد ۵	زیاد ۴	متوسط ۳	کم ۲	بسیار کم ۱	O- فرصت ها	کارکرد جسمی	۶
۰/۰۱۹	۱	۱/۹	۲۸	۱	۱	۴	۳	۱	تأیید اعضای شبکه ورزش		
۰/۰۸۸	۴	۲/۲	۳۳		۵	۴		۱	ایجاد فرصت برای تطابق رفتار خود با انتظارهای حمایت شده		
۰/۰۶۶	۳	۲/۲	۳۲		۴	۴	۲		تشویق مستقیم		
۰/۰۴۲	۲	۲/۱	۳۱		۳	۵	۲		کمک های عملی مشارکت در فعالیت های ورزشی		
۰/۰۸۸	۴	۲/۲	۳۲		۴	۴	۲		حمایت اجتماعی از فعالیت های ورزشی		
۰/۰۷۲	۳	۲/۴	۳۵		۷	۱	۲		ایجاد فرصت های آموزشی در زمینه فعالیت بدنی		

۰/۰۴۶	۲	۲/۳	۳۴		۴	۶			ایجاد تغییر در انسجام، پذیرش، شکوفایی و انطباق	انرژی	۷
۰/۰۹۶	۴	۲/۴	۳۶	۲	۴	۲	۲	کسب مهارت‌های اساسی نظیر تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله			
۰/۰۴۲	۲	۲/۱	۳۱		۵	۱	۴	آموزش مطالب مذهبی			
۰/۰۷۸	۳	۲/۶	۳۸	۲	۵	۲	۱	تسهیل فرایندهای یادگیری			
۰/۱۱۲	۴	۲/۸	۴۱	۳	۵	۲		فرصت‌های آموزشی و ارائه محتوای آموزشی			
۰/۰۴۶	۲	۲/۳	۳۴	۱	۳	۵	۱	ایجاد تغییر در انسجام، پذیرش، شکوفایی و انطباق	بهزیستی هیجانی	۸	
۰/۰۷۲	۳	۲/۴	۳۵	۱	۵	۲	۲	کسب مهارت‌های اساسی نظیر تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله			
۰/۰۶۳	۳	۲/۱	۳۱	۱	۴	۱	۳	آموزش مطالب مذهبی			
۰/۱۰۴	۳	۲/۶	۳۸		۸	۲		تسهیل فرایندهای یادگیری			
۰/۰۹۶	۳	۲/۴	۳۶	۱	۶	۱	۲	فرصت‌های آموزشی و ارائه محتوای آموزشی			
۰/۰۶۹	۳	۲/۳	۳۴		۷	۱	۱	تقویت عواطف اجتماعی	کارکرد اجتماعی	۹	
۰/۰۶۹	۳	۲/۳	۳۴		۶	۳	۱	ایجاد حمایت اجتماعی ادراک شده			
۰/۰۸۸	۴	۲/۲	۳۳	۱	۳	۴	۲	بهبود عواطف اجتماعی			
۰/۰۹۶	۴	۲/۴	۳۵	۱	۵	۲	۲	بهبود فرایند یادگیری			
۰/۱۱۶	۴	۲/۹	۴۳	۴	۵	۱		امکان ایجاد دایره دوستی جدید			
۰/۱۰۴	۴	۲/۶	۳۹	۲	۶	۱	۱	آموزش قواعد و قوانین اجتماعی			
۰/۱۰۴	۴	۲/۶	۳۹	۳	۵	۱	۱	تسهیل گفت‌وگو و همکاری			
۰/۰۵۷	۳	۱/۹	۲۸	۱	۲	۲	۴	ایجاد سلامت اجتماعی			
۰/۰۴۶	۲	۲/۳	۳۴	۱	۴	۳	۲	پشتیبانی از تعامل			
۰/۰۷۵	۳	۲/۵	۳۷	۳	۴		۳	ایجاد سبک‌های ارتباطی جدید			
۰/۰۸۴	۳	۲/۸	۴۲	۳	۶	۱		ترویج مصرف کالاهای فرهنگی			
۰/۰۹۶	۴	۲/۴	۳۵		۷	۱	۲	کسب مهارت‌های اساسی			
۰/۰۹۶	۴	۲/۴	۳۶	۱	۵	۳	۱	ایجاد فرصت‌های آموزشی در ایجاد روابط مؤثر			
۰/۱۱۴	۴	۲/۶	۳۸		۸	۲		حمایت اجتماعی و دریافت بازخورد			

۰/۰۹۲	۴	۲/۳	۳۴	۱	۴	۴		۱	ایجاد فرصت‌های آموزشی در حیطه سلامت	سلامت عمومی	۱۰
۰/۰۷۸	۳	۲/۶	۳۸	۱	۴	۲	۳		آموزش قواعد و قوانین اجتماعی/مطالب مذهبی		
۰/۰۴۴	۲	۲/۲	۳۳		۴	۵	۱		تقویت عواطف اجتماعی		
۰/۰۷۵	۳	۲/۵	۳۷	۱	۶	۲	۱		تسهیل یادگیری		
۰/۱۱۲	۴	۲/۸	۴۲	۵	۴	۱			امکان ایجاد دایره دوستی جدید		
۰/۰۷۶	۴	۱/۹	۲۸		۲	۴	۴		ایجاد سلامت اجتماعی		
۰/۰۸۴	۴	۲/۱	۳۱		۴	۳	۳		ایجاد فرصت‌های شغلی		
۰/۰۷۲	۲	۲/۴	۳۵		۶	۳	۱		ایجاد تغییر در انسجام، پذیرش، شکوفایی و انطباق		
۰/۰۰۵	۲	۲/۵	۳۷	۱	۷		۲		ایجاد سبک‌های ارتباطی جدید		
۰/۰۵۲	۲	۲/۶	۳۹	۱	۷	۲			ترویج مصرف کالاها و فرهنگی		
۰/۰۷۲	۳	۲/۴	۳۶		۷	۲	۱		کسب مهارت‌های اساسی		
۰/۰۷۸	۳	۲/۶	۳۸	۱	۶	۳			پر کردن اوقات بیکاری و جلوگیری از گرایش به رفتارهای مخاطره آمیز		
۳/۲۲۹		۱۰۰	۱۴۸۰						جمع		
	ضریب نهایی	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	بسیار زیاد ۵	زیاد ۴	متوسط ۳	کم ۲	بسیار کم ۱	S- نقاط قوت	
۰/۴۶۴	۴	۱۱/۶	۳۷	۱	۶	۲	۱		گسترش آموزش‌های مجازی و توسعه ارتباطات علمی و تسهیل استفاده از آن	۱۱	
۰/۳۷۵	۳	۱۲/۵	۴۰	۲	۷		۱		کم هزینه بودن	۱۲	
۰/۵۰۶	۴	۱۲/۹	۴۱	۳	۶	۱			ایجاد فضایی جهت افکارسنجی	۱۳	
۰/۳۷۵	۳	۱۲/۵	۴۰	۱	۸		۱		حذف مرزهای زبانی	۱۴	
۰/۵۲۸	۴	۱۳/۲	۴۲	۳	۶	۱			قابلیت اشتراک‌گذاری و یادگیری	۱۵	
۰/۴۸۸	۴	۱۲/۲	۳۹	۱	۸		۱		ایجاد حلقه‌های مخاطبان جهت نیل به اهداف شغلی و تحصیلی	۱۶	
۰/۴۷۶	۴	۱۱/۹	۳۸	۱	۸			۱	قابلیت بسیج‌کنندگی و سازمان‌دهی و ایجاد جنبش‌های اجتماعی	۱۷	
۰/۵۲۸	۴	۱۳/۲	۴۲	۳	۶	۱			سهولت کاربرد آن	۱۸	

جمع									
رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه	بسیار زیاد ۵	زیاد ۴	متوسط ۳	کم ۲	بسیار کم ۱	W- نقاط ضعف	
۳	۱۳/۱	۳۶	۲	۵	۱	۱	۱	عدم کنترل سونامی محتواهای نامناسب و مضر، هزینه‌گردی‌ها و ولگردی‌ها	۱۹
۳	۱۳/۵	۳۷	۱	۷		۲		عدم توان کنترل جرایم تلگرامی	۲۰
۳	۱۴/۲	۳۹	۱	۷	۲			رعایت نکردن اصول ایمنی کاربران	۲۱
۲	۱۴/۶	۴۰	۲	۶	۲			عدم شناخت درست تلگرام از سوی کاربران	۲۲
۴	۱۴/۶	۴۰	۴	۳	۲	۱		ضعف در قوانین قضایی موجود و عدم تامین امنیت اجتماعی کاربران	۲۳
۴	۱۵/۷	۴۳	۴	۵	۱			نشر اطلاعات نامعتبر و اخبار غیر رسمی	۲۴
۴	۱۴/۲	۳۹	۲	۷			۱	عدم مراقبت‌های گسترده بر مطالب و مراجع ارجاع داده شده	۲۵
جمع		۲۷۴							
جمع		۱۰۰							

در مرحله دوم پژوهش، به منظور دستیابی به آسیب‌شناسی فیلترینگ تلگرام، پس از تحلیل مضمون، با ۴۰ جوان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر، در باب آسیب‌شناسی فیلترینگ تلگرام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد؛ به هر پاسخگو یک کد داده و پاسخ‌های آنها ثبت و ضبط شد. انتخاب حجم نمونه، بر اساس اشباع اطلاعاتی بود. نتایج تحلیل مضمون مسئله و نیازمحور استقرایی، طی پنج مرحله اصلاح و پالایش، به نتایجی منجر شد که در جدول ۳ به تفصیل قابل مشاهده است.

جدول ۳. فراوانی و درصد فراوانی مقوله‌های اصلی هشت‌گانه حاصل از مصاحبه با جوانان ۱۸، ۳۰ سال منطقه شاهین شهر

ردیف	مقوله‌های اصلی هشت‌گانه	فراوانی	درصد فراوانی	رتبه اولیه
۱	بروز مشکل در زمینه انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی	۳	۲۱/۴۲	۱
۲	بروز مشکلات روان‌شناختی	۲	۱۴/۲۸	۳/۵
۳	بی‌تأثیر بودن فیلترینگ تلگرام (تحمیل هزینه مازاد به دولت)	۲	۱۴/۲۸	۳/۵
۴	آشنا شدن افراد در هر سنی با فیلترشکن و دسترسی به کلیه مطالب فیلترشده	۱	۷/۱۴	۷
۵	بروز مشکل در زمینه شغلی	۲	۱۴/۲۸	۳/۵
۶	بروز مشکل در روابط	۲	۱۴/۲۸	۳/۵
۷	تحمیل هزینه به کاربران	۱	۷/۱۴	۷
۸	بروز مشکلات اخلاقی	۱	۷/۱۴	۷
۹	مجموع کل کدهای اصلی	۱۴	۱۰۰	-

برای نتیجه‌گیری اولیه درباره اهمیت و اولویت هشت مقوله مسائل برای آسیب‌شناسی فیلترینگ تلگرام، میانگین رتبه هشت مقوله اصلی و نهایی در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. میانگین رتبه هشت مقوله اصلی برحسب کدهای باز، کدهای باز و مقوله‌های فرعی

ردیف	مقولات اصلی هشت‌گانه	رتبه در کدهای باز	رتبه در مقوله‌های فرعی	رتبه در مقوله‌های اصلی	مجموع رتبه	میانگین رتبه
۱	بروز مشکل در زمینه انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی	۱/۵	۱/۵	۱	۴	۱/۳۳
۲	بروز مشکلات روان‌شناختی	۶/۵	۴	۳/۵	۱۴	۴/۶۶
۳	بی‌تأثیر بودن فیلترینگ تلگرام (تحلیل هزینه مازاد به دولت)	۵	۴	۳/۵	۱۲/۵	۴/۱۶
۴	آشنا شدن افراد در هر سنی با فیلترشکن و دسترسی به کلیه مطالب فیلترشده	۶/۵	۷	۷	۲۰/۵	۶/۸۳
۵	بروز مشکل در زمینه شغلی	۱/۵	۱/۵	۳/۵	۶/۵	۲/۱۶
۶	بروز مشکل در روابط	۵	۴	۳/۵	۱۲/۵	۴/۱۶
۷	تحلیل هزینه به کاربران	۳	۷	۷	۱۷	۵/۶۶
۸	بروز مشکلات اخلاقی	۵	۷	۷	۱۹	۶/۳۳

در بررسی آسیب‌شناسی فیلترینگ تلگرام، با توجه به جدول ۴، لازم است بر مشکل، به ترتیب، در زمینه انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی، بروز مشکلات در زمینه شغلی، بی‌تأثیر بودن فیلترینگ تلگرام (تحلیل هزینه مازاد به دولت)، بروز مشکل در روابط، بروز مشکلات روان‌شناختی، تحلیل هزینه به کاربران، بروز مشکلات اخلاقی، آشنا شدن افراد در هر سنی با فیلترشکن و دسترسی به کلیه مطالب فیلترشده تمرکز شود.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد مهم‌ترین تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام بر کیفیت زندگی (کارکرد جسمانی، انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی) جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال، در کارکرد جسمانی، اعتیاد اینترنتی، اتلاف وقت و محدود کردن زمان کاربران برای رسیدگی به ورزش و تندرستی؛ در انرژی، اعتیاد اینترنتی و صرف انرژی زیاد برای پیام‌رسان تلگرام؛ در بهزیستی هیجانی، جعل هویت؛ در کارکرد اجتماعی، تغییر ارتباطات انسانی و در سلامت عمومی تغییر سبک زندگی است. در جست‌وجوهای متعدد، پژوهشی یافت نشد که مهم‌ترین تهدیدهای تلگرام را برای کیفیت زندگی و ابعاد آن مطالعه کرده باشد؛ این موضوع جنبه نوآوری پژوهش حاضر را نشان

می‌دهد. با این حال، می‌توان گفت این بخش از نتایج، غیر مستقیم با یافته‌های مطالعه‌های پیشین نظیر عیدی‌زاده و احمدی بلوطی (۱۳۹۷)، پیرجلیلی و همکاران (۱۳۹۷)، عبدالرحمانی و همکاران (۱۳۹۷)، ایران‌مهر و همکاران (۱۳۹۷)، خوش‌رفتار و محمدپور (۱۳۹۶)، پاشایی و همکاران (۱۳۹۶) شریفی و شهرستانی (۱۳۹۶)، بهرامی و همکاران (۱۳۹۶)، زینلی و کربلایی (۱۳۹۵)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۴)، منتظر قائم و همکاران (۱۳۹۴)، رسول‌زاده اقدم (۱۳۹۴)، عبدالله‌نژاد فراهانی (۱۳۹۳)، آتش‌پور و نادى (۱۳۸۳)، رحیمی و فتحی (۲۰۱۸) و هو و همکاران (۲۰۱۷) همسو است.

تلگرام، از طریق محدود کردن زمان کاربران، برای ورزش، تندرستی، کنترل وزن و تغذیه بر کارکرد جسمانی جوانان تأثیر منفی دارد. همچنین هرچند، پیام‌رسان تلگرام اطلاعات وسیعی را در مورد سلامت و تندرستی ارائه می‌دهد؛ لیکن بر اساس نتایج این اطلاعات در پیشگیری از بیماری‌ها، اصلاً کاربردی نبوده و ارتباط معکوسی با پیشگیری از بیماری‌ها دارد. به علاوه، میزان زیاد استفاده از پیام‌رسان تلگرام، با سلامت روان‌شناختی کاربران نیز رابطه منفی داشته و در نتیجه نقش منفی در انرژی، کارکرد اجتماعی، سلامت عمومی و بهزیستی هیجانی دارد (عیدی‌زاده و احمدی بلوطی، ۱۳۹۷).

از تهدیدهای دیگر تلگرام، اعتیاد به تلفن همراه و اینترنت است که پژوهش‌های بسیاری بر آن تأکید کرده‌اند (منتظر قائم و همکاران، ۱۳۹۴؛ تامیر و میشل^۱، ۲۰۱۲). این پدیده، می‌تواند از طریق تغییر سبک زندگی، منجر به گذراندن زمان بیشتری در شبکه؛ کاهش کلی فعالیت‌های بدنی؛ بی‌توجهی به سلامت فردی و پرداختن به سرگرمی‌های اینترنتی؛ دور شدن از فعالیت‌های مهم زندگی؛ کمبود خواب یا تغییر الگوهای خواب برای گذراندن زمان بیشتری در شبکه شده، در نتیجه کارکرد جسمانی فرد را به مخاطره بیندازد. در زمینه انگیزه‌های معتادانه کاربران وابسته به شبکه‌های مجازی، می‌توان گفت که این پدیده، گسست‌ها و انقطاع‌های شدیدی را، در زندگی تحصیلی، اجتماعی، مالی و شغلی مشارکت‌کنندگان ایجاد می‌کند که همگی بر کیفیت زندگی تأثیر منفی دارد. اعتیاد به شبکه‌های مجازی، با نشانه‌های اختلال افسردگی و پارانوید مشخص می‌شوند، این افراد، حضور در فضای مجازی را به همنشینی با خانواده و گردش رفتن با دیگران ترجیح می‌دهند. این موضوع می‌تواند کیفیت زندگی را، در تمام ابعاد به مخاطره بیندازد (آتش‌پور و نادى، ۱۳۸۳). پیام‌رسان‌هایی نظیر تلگرام، می‌توانند با تأثیر در شکل‌دهی سبک زندگی جوانان، بر مؤلفه‌های چگونگی گذراندن اوقات فراغت و نحوه ارتباطات انسانی با دیگران، اعم از خانواده و دوستان و به‌ویژه با جنس مخالف تأثیرگذار باشد. این تأثیر، با افزایش زمان استفاده از این فضاها، افزایش می‌یابد. در نتیجه از تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام بر کارکردهای اجتماعی، ایجاد تغییر در شیوه گذراندن اوقات فراغت و ایجاد ضعف در نحوه ارتباطات انسانی با دیگران، اعم از خانواده و دوستان

و به‌ویژه با جنس مخالف است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۴). تلگرام، اگرچه فرصت‌هایی را، برای برقراری ارتباطات خانوادگی و دوستانه ایجاد می‌کند، لیکن می‌تواند تهدیدی برای همین روابط نیز باشد و از طریق تأثیر منفی و مستقیم بر انرژی، بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی، بر کیفیت زندگی کاربران هم تأثیرهای منفی بگذارد (پیرجلیلی و همکاران، ۱۳۹۷).

همچنین تضعیف حجاب و عفاف و ترویج بی‌بندوباری، شایعه‌پراکنی، تشویش اذهان عمومی و بسترسازی برای براندازی نرم، از جمله تهدیدهای پیام‌رسان تلگرام است که می‌تواند بهزیستی هیجانی و سلامت عمومی کاربران را به خطر بیندازد (عبدالرحمانی و همکاران، ۱۳۹۷). این فناوری از طریق تهدید حریم خصوصی، آسیب‌های خانوادگی، از بین بردن حریم‌ها، فراهم کردن زمینه فریب افراد با تعریف هویت‌های جعلی و سونامی محتوای نامناسب و مضر، می‌تواند کیفیت زندگی جوانان را، در ابعاد بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی به مخاطره بیندازد (زینلی و کربلایی، ۱۳۹۵؛ خان صمیمی و همکاران، ۱۳۹۳) و به دلیل جذابیت‌های کاذبی که برای کاربران ایجاد می‌کنند، سبب از بین رفتن ارتباطات رودررو شده و باعث درون‌گرا شدن افراد می‌شوند. به این ترتیب افراد، کم‌کم از ارتباطات مستقیم دوری کرده و در نهایت باعث افسردگی و تنهایی آنها می‌شود (پاشایی و همکاران، ۱۳۹۶).

پژوهشگران معتقدند عضویت در فضای مجازی، باعث کاهش فعالیت‌های روزمره، بی‌اعتمادی والدین نسبت به کودکان، کاهش ارتباطات اجتماعی با خانواده همسر، کاهش مشارکت اجتماعی اعضای خانواده و انزوای اجتماعی می‌شود (رحیمی و فتحی، ۲۰۱۸). هو و همکاران (۲۰۱۷) نیز در این زمینه گزارش کرده‌اند که حضور در فضای مجازی، منجر به تغییر ارزش‌های مادی‌گرایانه، میان جوانان می‌شود. ایده‌آل‌گرایی در ارزش‌های مادی‌گرایانه، می‌تواند منجر به کاهش کیفیت زندگی جوانان شود.

نتایج نشان داد مهم‌ترین فرصت‌های تلگرام، در کارکرد جسمانی، ایجاد فرصت‌های آموزشی در زمینه فعالیت بدنی؛ در انرژی، فرصت‌های آموزشی و ارائه محتوای آموزشی؛ در بهزیستی هیجانی، تسهیل فرایندهای یادگیری؛ در کارکرد اجتماعی، امکان ایجاد دایره دوستی جدید و ترویج مصرف کالاهای فرهنگی؛ در سلامت عمومی، امکان ایجاد دایره دوستی جدید است. بررسی مهم‌ترین فرصت‌های پیام‌رسان تلگرام بر کیفیت زندگی و ابعاد آن نیز جنبه نوآوری پژوهش حاضر است با این حال می‌توان گفت این بخش از نتایج به صورت غیرمستقیم با یافته‌های مطالعه‌های گذشته مانند شعبان و حسونند (۱۳۹۸)، مصطفوی کهنگی و همکاران (۱۳۹۶)، علیزاده قره‌چشمه (۱۳۹۶)، گودرزی و کیا (۱۳۹۶)، دوله و همکاران (۱۳۹۵)، مکی‌زاده (۱۳۹۴)، آریانی و همکاران (۱۳۹۴)، سیدیکو و سینگ (۲۰۱۶)، اسد و کنوال (۲۰۱۶)، حمید و همکاران (۲۰۱۵)، اسمیت (۲۰۰۹)، مادج (۲۰۰۹)، دالو و اندرسون (۲۰۰۸) و کالوو - آرمنگول و همکاران (۲۰۰۵) همسویی دارد.

پیام‌رسان تلگرام از طریق فرصت ایجاد ارتباطات نوین، می‌تواند موجب ارتقاء کیفیت زندگی افراد

شود (دوله و همکاران، ۱۳۹۵). پیام‌رسان‌هایی مثل تلگرام، می‌توانند با تأیید اعضای فضای مجازی، یا از طریق تطابق رفتار خود با انتظارات رفتاری مورد نظر آنها، یا تشویق مستقیم، کمک عملی برای مشارکت در فعالیت‌های رفتاری خاص، فرصتی را جهت مشارکت در فعالیت‌های ورزشی و ارتقاء کارکرد جسمانی فرد فراهم آورد (کالوو - آرمنگول و همکاران، ۲۰۰۵؛ دالو و اندرسون، ۲۰۰۸).

تلگرام با تسهیل همکاری و انجام کار تیمی کاربران، امکان گسترش تعامل‌های رسمی و غیررسمی را می‌دهد و کاربران می‌توانند ضمن کار کردن روی پروژه‌های مشترک، آن‌ها را برای استفاده، در اختیار دیگران قرار دهند. بنابراین پیام‌رسان تلگرام، از طریق ایجاد سبک‌های ارتباطی مناسب، ارائه محتوای آموزشی، بهبود فرایند یادگیری، کسب مهارت‌های اساسی نظیر تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله، افراد را جهت سازش با موقعیت‌های استرس‌زا آماده می‌کند و بر ابعادی از کیفیت زندگی نظیر بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی تأثیر می‌گذارد (حمید و همکاران، ۲۰۱۵).

این پیام‌رسان می‌تواند فرصتی را، جهت تقویت عواطف اجتماعی قوی، مثل محبت و نفرت، غرور و شرم، شادی و غم فراهم کند، که همگی بخشی از وجود انسان هستند و بر بهزیستی هیجانی و کارکرد اجتماعی جوانان تأثیرگذار باشد (اسمیت، ۲۰۰۹) به گونه‌ای که بر گذران اوقات فراغت جوانان تأثیر داشته و بخش عمده‌ای از ساعات زندگی افراد را پر می‌کند. تلگرام، ابزار مفیدی جهت پیدا کردن دوستان جدید، کنار حفظ روابط با دوستان قبلی و خانواده است، که از این منظر تأثیرهای شگرفی بر کارکرد اجتماعی جوانان دارد (مادج، ۲۰۰۹). پیام‌رسان تلگرام می‌تواند فرصتی را ایجاد کند تا از طریق آن رهنمودهای اخلاقی و مشاوره‌ای مورد تأیید متخصصان به طور گسترده، به منظور تحکیم روابط اجتماعی، به‌خصوص خانوادگی، آموزش داده شود (جنسیوس، ۲۰۱۵). همچنین می‌تواند فرصت‌های تحصیلی و آموزشی برای جوانان فراهم کند (اسد و کنوال، ۲۰۱۶؛ سیدیکو و سینگ، ۲۰۱۶) یکی دیگر از فرصت‌های پیام‌رسان تلگرام، ترویج مصرف کالاهای فرهنگی است (مصطفوی کهنگی و همکاران، ۱۳۹۶). تلگرام می‌تواند فرصت‌هایی را جهت تغییر در انسجام، پذیرش، شکوفایی، مشارکت، انطباق و سلامت اجتماعی فراهم آورد (علیزاده قره‌چشمه، ۱۳۹۶) و بر ارزش‌های اجتماعی و مذهبی تأثیر مثبت دارد و از این طریق می‌تواند بر انرژی، کارکرد اجتماعی، بهزیستی هیجانی و سلامت عمومی و در نهایت کیفیت زندگی تأثیر گذارد (گودرزی و کیا، ۱۳۹۶).

در بررسی نقاط ضعف پیام‌رسان تلگرام، در کیفیت زندگی می‌توان از عدم کنترل سونامی محتواهای نامناسب و مضر، هزینه‌گردی‌ها و ولگردی‌ها، عدم توان کنترل جرایم تلگرامی، رعایت نکردن اصول ایمنی کاربران، عدم شناخت درست تلگرام از سوی کاربران، ضعف در قوانین قضایی موجود و عدم تامین امنیت اجتماعی کاربران، نشر اطلاعات نامعتبر و اخبار غیر رسمی و عدم مراقبت‌های گسترده بر مطالب یاد کرد. این نتایج، غیرمستقیم با نتایج پژوهش‌های پیشین نظیر

زینلی و کربلایی (۱۳۹۵)، میرزایی و همکاران (۱۳۹۵)، بهرامسری (۱۳۹۴)، امیری و حبیب‌زاده (۱۳۹۴)، محصل و حیاتی (۱۳۹۴)، ضیایی پرور (۱۳۸۹) و مادج (۲۰۰۹) همسو است.

اگرچه می‌توان از پیام‌رسان تلگرام، برای مقاصد آموزشی استفاده کرد، لیکن نمی‌شود از این ابزار به عنوان وسیله‌ای برای آموزش رسمی استفاده کرد؛ زیرا مستلزم مراقبت‌های گسترده بر مطالب و منابع ارجاع داده‌شده است، که این موضوع امکان پذیر نیست (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۵)؛ این نقطه ضعفی است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت. این فضا، در روند تبادل‌های علمی تأثیر مثبتی ندارد، زیرا نشر اطلاعات نامعتبر و اخبار غیر رسمی، در این پیام‌رسان است. عدم وجود مراقبت‌های گسترده، بر مطالب منتشرشده نیز از دیگر نقاط ضعف این شبکه اجتماعی است. همچنین ضعف در قوانین قضایی موجود در این زمینه نیز بسیار اساسی است (امیری و حبیب‌زاده، ۱۳۹۴).

پیام‌رسان تلگرام، نقاط ضعفی در زمینه حریم خصوصی، آسیب‌های خانوادگی، از بین بردن حریم‌ها، فراهم کردن زمینه فریب افراد با تعریف هویت‌های جعلی و سونامی محتوای نامناسب و مضر دارد که می‌تواند کیفیت زندگی جوانان را در ابعاد بهزیستی هیجانی، کارکرد اجتماعی و سلامت عمومی به مخاطره بیندازد (زینلی و کربلایی، ۱۳۹۵). پیام‌رسان تلگرام، هنوز به‌خوبی شناخته نشده است و به همین دلیل، کاربران با عدم تنظیم مناسب حریم خصوصی، رعایت نکردن اصول ایمنی و مرکزناپذیری گفت‌وگوها و صرف زمان زیاد در این بسترها، با مشکلاتی چون نابودی بنیان خانواده‌ها، پیوستن به جریان‌های اجتماعی و فرهنگی نامطلوب و کاهش بازده کاری روبه‌رو هستند؛ که همگی بر سلامت عمومی و کیفیت زندگی تأثیر منفی می‌گذارد (بهرامسری، ۱۳۹۴). پیام‌رسان تلگرام، با ایجاد فضایی برای نقد بی‌رحمانه، هرزه‌گردی و ولگردی، انتشار خبرهای کاذب و اطلاعات فیلتر نشده و خام، سوء استفاده از فیلم‌ها، عکس، صدا و ...، ایجاد هویت‌های غیر واقعی و سوء استفاده از آن‌ها، می‌تواند کیفیت زندگی کاربران را به خطر بیندازد (ضیایی پرور، ۱۳۹۰). درنهایت باید گفت، تلگرام قادر به تأمین امنیت اجتماعی کاربران نیست و این یکی از نقاط ضعف آن است که می‌تواند کیفیت زندگی افراد را به خطر بیندازد (محصل و حیاتی، ۱۳۹۴).

در نقاط قوت نیز، گسترش آموزش‌های مجازی و توسعه ارتباطات علمی و تسهیل استفاده از آن، کم‌هزینه بودن، ایجاد فضایی جهت افکارسنجی، حذف مرزهای زبانی، قابلیت اشتراک‌گذاری و یادگیری، ایجاد حلقه‌های مخاطبان جهت نیل به اهداف شغلی و تحصیلی، قابلیت بسیج‌کنندگی و سازماندهی و ایجاد جنبش‌های اجتماعی و سهولت کاربرد آن حایز اهمیت است. نتایج این بخش از پژوهش، مستقیم و غیرمستقیم با نتایج پژوهش‌های پیشین نظیر طباطبایی‌نسب و همکاران (۱۳۹۲)، ضیایی پرور (۱۳۹۰) و حمید و همکاران (۲۰۱۵) همسو است. بررسی‌های متعدد نشان داده‌اند کاربران آن که از موضوع‌های علمی و آموزشی تلگرام استفاده می‌کنند، احساس خوب بودن و ارتقاء کیفیت زندگی را تجربه می‌کنند. تلگرام، با تسهیل همکاری و انجام کار تیمی، تعامل‌های رسمی و غیر رسمی کاربران خود را، با یکدیگر گسترش می‌دهد و موجب کار کردن

روی پروژه‌های مشترک می‌شود. بر اساس این پژوهش‌ها، گسترش آموزش‌های مجازی و توسعه ارتباطات علمی از جمله نقاط قوت پیام‌رسان تلگرام است که موجب تأثیر مثبت بر کیفیت زندگی و ابعاد آن می‌شود. به طور کلی، شبکه‌های مجازی نقاط قوتی نظیر اشتراک‌گذاری و یادگیری، قابلیت بسیج‌کنندگی و سازماندهی، ایجاد دوستی، ایجاد حلقه‌های مخاطبان، قابلیت کندوکاو، ایجاد سهولت گپ، قابلیت بازاریاب، ایجاد سرگرمی، قابلیت اطلاع‌رسانی و خبررسانی، حذف مرزهای زبانی، ایجاد فضایی جهت افکارسنجی، ایجاد ابتکار و خلاقیت و ایجاد جنبش‌های اجتماعی دارند (ضیایی پرور، ۱۳۹۰). در نهایت باید بیان کرد از نقاط قوت دیگر پیام‌رسان تلگرام، سهولت و کم‌هزینه بودن استفاده از آن است (طباطبایی نسب و همکاران، ۱۳۹۲).

در آسیب‌های ناشی از فیلترینگ پیام‌رسان تلگرام، در جوانان ۱۸ تا ۳۰ سال منطقه شاهین شهر، لازم است به ترتیب، بر مشکل در زمینه انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی، بروز مشکل در زمینه شغلی، بی‌تأثیر بودن فیلترینگ تلگرام (تحمیل هزینه مازاد به دولت)، بروز مشکل در روابط، بروز مشکلات روان‌شناختی، تحمیل هزینه به کاربران، بروز مشکلات اخلاقی، آشنا شدن افراد در هر سنی با فیلترشکن و دسترسی به کلیه مطالب فیلترشده تمرکز شود. در این خصوص، پژوهشی یافت نشد که به روش کمی و کیفی، آسیب‌شناسی فیلترینگ تلگرام را بررسی کرده باشد، پس نمی‌توان استنادی به همسویی و یا ناهمسویی این بخش از نتایج، با مطالعه‌های پیشین انجام داد؛ این امر نیز، جنبه دیگری از نوآوری پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

از مهم‌ترین آسیب‌های فیلترینگ تلگرام، ایجاد مشکل در زمینه انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی است. آموزش و پرورش نیز، نمی‌تواند خود را جدا از تأثیرات اجتماعی و فناورانه فضاهایی نظیر تلگرام نگه دارد. استفاده روزافزون از این پیام‌رسان و تأثیری که روی فرهنگ، طرز فکر و عمل استفاده‌کنندگان آن دارد، نظام آموزشی را، با تحول بنیادی روبه‌رو ساخته است. با استفاده از پیام‌رسان تلگرام، کاربران می‌توانستند به سرعت محتوای آموزشی خود را منتقل سازند. همچنین، کاربران می‌توانستند گنجینه‌ای از فعالیت‌ها و مواد آموزشی را، در دستگاه الکترونیکی خود جای دهند. فعالیت‌های آموزشی نیز از طریق تلگرام سهولت بیشتری داشت و افراد، با گستره جغرافیایی بزرگ می‌توانستند، طیف وسیع‌تری از نظرها، خلاقیت‌ها و فعالیت‌های مختلف را در گروه‌های ایجادشده انتقال دهند. در نتیجه، فعالیت‌ها و پروژه‌های آموزشی می‌توانستند در این شبکه، به راحتی، به اشتراک گذاشته شوند و همه اعضای حلقه ارتباطی از نتایج و اقدام‌های انجام‌شده، مطلع شوند.

با فیلتر شدن تلگرام، انتقال اطلاعات و محتوای آموزشی دچار مشکلات اساسی شدند. توسعه سریع و پیوسته فناوری، همراه با اقتصاد شبکه‌ای، تأثیر قابل توجهی بر انواع امکانات برای گسترش مفاهیم کسب و کار خلاقانه دارد، که بر پایه شبکه‌های اطلاعات و ارتباطات الکترونیکی ایجاد شده‌اند. تلگرام، فضای کاری وسیعی ایجاد می‌کند که از طریق آن، کاربران، بسیار راحت‌تر و عملی‌تر و با کمترین هزینه، فرصت ارائه کسب و کار خود را به دست می‌آورند. فیلتر شدن تلگرام،

باعث شد تا استفاده از این فضای کاری، محدود شده و کاربران، بسیاری از مشتریان خود را، به دلیل دشوار شدن دسترسی به تلگرام از دست بدهند.

به علاوه، بی تأثیر بودن فیلترینگ تلگرام (تحمیل هزینه مازاد به دولت) یکی دیگر از موارد شناسایی شده در حیطه آسیب‌های فیلتر شدن تلگرام است. بر اساس آماري که مرکز ملی فضای مجازی، در تاریخ نوزدهم تیرماه ۱۳۹۷ اعلام کرده، تعداد ۳۰ میلیون و ۱۰۰ هزار نفر از طریق فیلتر شکن‌های هاتگرام و تلگرام طلایی، فیلتر تلگرام را دور می‌زنند و اینترنت بدون فیلتر هاتگرام و تلگرام طلایی را وزارت ارتباطات تأمین می‌کند. بنابراین فیلترینگ تلگرام، تنها هزینه‌گزافی را بر کشور تحمیل می‌کند. همچنین استفاده از فیلتر شکن‌ها، برای دسترسی به تلگرام، نه تنها هزینه زیادی را بر کاربران تحمیل می‌کند، بلکه منجر به دستیابی همه افراد با تمام سنین، به کلیه تارنماهای فیلتر شده می‌شود. این امر، در نهایت به دلیل دسترسی به کلیه منابع غیر اخلاقی، باعث بروز مشکلات اخلاقی می‌شود که می‌تواند طیفی از مشکلات روان‌شناختی را به همراه داشته باشد. هر چند تلگرام، موجب قطع پیوندهای حقیقی و به وجود آمدن مسائل حل نشده می‌شود و در نهایت ناپایداری روابط را ایجاد می‌کند، لیکن این شبکه موجب تداوم ارتباطات خانوادگی نیز می‌شد. به بیان دیگر، استفاده مدیریت نشده از تلگرام، با کاستن از فرصت گفت‌وگو بین اعضای خانواده، از ثبت خاطرات مشترک و تعامل عاطفی و احساسی مشترک بین افراد می‌کاهد، لیکن استفاده مدیریت شده از تلگرام نیز، باعث تداوم و تعمیق تدریجی صمیمیت بین اعضای خانواده می‌شود. سهولت ایجاد حلقه‌های ارتباطی خانوادگی از طریق ایجاد گروه‌های خانوادگی نیز از دلایل دیگر تقویت روابط خانوادگی بود. بنابراین، فیلتر شدن تلگرام، باعث ایجاد اختلال در برقراری ارتباطات خانوادگی شده است.

به طور کلی باید گفت استفاده بیش از حد از تلگرام می‌تواند موجب ایجاد مشکلات فردی، خانوادگی و اجتماعی شود لیکن استفاده درست و مدیریت شده از تلگرام، تأثیرات مثبتی بر جنبه‌های مختلف زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی دارد. با توجه به آسیب‌های ناشی از فیلترینگ تلگرام، نظیر تحمیل هزینه به دولت و افراد، دسترسی آسان افراد به ویژه نوجوانان از فیلتر شکن و در دسترس قرار گرفتن تارنماهای غیر اخلاقی و همچنین بروز مشکلات در زمینه شغلی کاربران، به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری در زمینه افزایش سواد رسانه‌ای در جامعه، مناسب‌تر از فیلترینگ آن است.

منابع

- آتش‌پور، حمید و مریم نادی. ۱۳۸۳. "بررسی افسردگی در بین کاربران اینترنت". همایش کشوری اوقات فراغت. آریانی، ابراهیم؛ عادل زاهدبابلان؛ مهدی معینی‌کیا و علی خالق‌خواه. ۱۳۹۴. "نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در قابلیت‌های پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی". فصلنامه رسانه. ۲۶(۲): ۲۶-۴۰.
- استانستی، صدف؛ حسن گشوده و زاهد پسکوهی. ۱۳۹۵. "بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر بازاریابی اینترنتی". تهران: نخستین کنفرانس بین‌المللی پارادیم‌های نوین مدیریت هوشمندی تجاری و سازمانی.

افراسیابی، محمدصادق. ۱۳۹۲. مطالعات شبکه‌های اجتماعی مجازی و سبک زندگی جوانان. تهران: انتشارات سیمای شرق اقتصاد آنلاین. ۱۳۹۸. کسانی که به دنبال محدودیت فضای مجازی هستند .

امیرحسینی، خسرو. ۱۳۸۴. خلاقیت و نوآوری (مبانی، اصول، تکنیک‌ها). تهران: انتشارات عارف کامل.

امیری، نجات و اصحاب حبیب‌زاده. ۱۳۹۴. "تحلیل وضعیت شبکه‌های اجتماعی مجازی بر اساس مدل SWOT". فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی. ۵ (۷): ۷-۳۵.

ایران‌مهر، مسلم؛ عبدالله شفیع‌آبادی و ابراهیم نعیمی. ۱۳۹۷. "بررسی کیفی آسیب‌شناسی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سلامت روان دانش‌آموزان (از دیدگاه مشاوران مدارس)". فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی. ۹ (۳۳): ۶۳-۷۲.

ایرانی، مه‌لقا و محمد حقیقی. ۱۳۹۲. "تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر پایداری کسب و کارهای اینترنتی (با تأکید بر نقش میانجی قصد کارآفرینانه در شرکت های اینترنتی درگاه بانک ملت)". فصلنامه مدیریت فناوری. ۵ (۴): ۴۶-۲۳.

ایسپا. ۱۳۹۷. ۱۴ یافته مهم ایسپا در سال ۱۳۹۷. دریافت شده از <http://ispa.ir>

بابازاده، سمیه و محمد احمدی. ۱۳۹۵. "اهمیت فضای مجازی در تبلیغات و فروش محصول". کنفرانس علمی مدیریت، حسابداری، اقتصاد و بیمه. زنجان: شرکت طراحان پادنا.

باقری دولت‌آبادی؛ علی زارعیان و فرج‌الله جهرمی. ۱۳۹۵. "تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی". فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج. ۱۶ (۶۰): ۱۵۰-۱۸۴.

بهرامسری، شیما. ۱۳۹۴. "رعایت حریم خصوصی کاربران در شبکه‌های اجتماعی و تأثیرات آن در ابعاد مختلف زندگی". تهران: همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران.

بهرامی، معصومه و محمد عامری. ۱۳۹۶. "تأثیر عضویت شبکه‌های اجتماعی بر کیفیت زندگی و صمیمیت زوجین". کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، مشاوره، تعلیم و تربیت. مشهد: مؤسسه آموزش عالی شان‌دیز.

بیات، قدسی و محمود شهابی. ۱۳۹۱. "اهداف و انگیزه‌های عضویت کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی (مطالعه‌ای درباره جوانان شهر تهران)". فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۳ (۲۰): ۶۲-۸۶.

پاشایی، سجاد؛ پریسا محمدپور و محمدرسول خدادادی. ۱۳۹۶. "نقش میانجی‌گری مشارکت ورزشی در تبیین ارتباط بین میزان استفاده از ابزارهای ارتباطی فناوری اطلاعات با کاهش افسردگی نوجوانان". فصلنامه مطالعات مدیریت فناوری اطلاعات، ۵ (۲۰): ۲۰۹-۲۳۵.

پیرجلیلی، زهرا؛ محمدصادق مهدوی و مصطفی ازکیا. ۱۳۹۷. "آسیب‌شناسی تأثیر شبکه اجتماعی تلگرام بر روابط خانوادگی زوجین". دوفصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران. ۹ (۱): ۷۰-۹۱.

تابناک. ۱۳۹۶. تیتز محبوب‌ترین شبکه اجتماعی در ایران.

تابناک. ۱۳۹۱. فیلترینگ چیست و فرایند آن چگونه است؟

ثقفی، فاطمه؛ شاهکوه‌کلثوم عباسی و علی‌اکبر جلالی. ۱۳۹۲. "شبکه‌های اجتماعی بستر نظارت". همایش ملی نظارت همگانی (راهبردها و راهکارها).

جمعی از فعالان فضای مجازی. ۱۳۹۶. نامه فعالان فضای مجازی به شورای عالی فضای مجازی. روزنامه دنیای اقتصاد. شماره خبر. ۳۳۳۷۵۵۹.

- چراغ ملایی، لیلا و غلامرضا صرامی. ۱۳۹۳. "استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در آموزش - فرصت‌ها و چالش‌ها". فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی. ۱۰ (۳): ۲۹-۵۳.
- حیدری، حسین و ته‌مینه شاوردی. ۱۳۹۲. "شبکه‌های اجتماعی مجازی و قومیت؛ فرصت‌ها و تهدیدهای پیشرو". فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی. ۲۰ (۴): ۲۷-۶۴.
- خان‌صمیمی، شعبانعلی؛ فریده پیشوایی و فاطمه خان‌صمیمی. ۱۳۹۳. "نقش شبکه‌های اجتماعی در باورهای دینی". فصلنامه مطالعات جوان و رسانه. ۴ (۱۳): ۱-۱۲.
- خلیلی، مزده. ۱۳۹۱. بررسی رابطه خود‌کنترلی و کیفیت زندگی زوجین شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی روان‌شناسی عمومی. دانشگاه پیام‌نور نجف‌آباد.
- خوش‌رفتار، محمدهادی و سارا محمدپور. ۱۳۹۶. "نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی تلگرام و واتس‌آپ بر حریم خصوصی از دید کاربران (مورد مطالعه مناطق ۹ و ۲۲ تهران)". فصلنامه پژوهش اجتماعی. ۹ (۳۶): ۱۹-۳۲.
- درویشی‌زاده، مهندس. ۱۳۹۶. بازاریابی با شبکه اجتماعی. تهران: انتشارات صدا.
- دوله، معصومه؛ رضا اسماعیلی و امیرمسعود امیرمظاهری. ۱۳۹۵. "بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در کیفیت زندگی (مورد مطالعه: کاربران ۲۰ تا ۴۹ ساله شبکه‌های اجتماعی مجازی در شهر تهران)". فصلنامه علوم اجتماعی. ۱۰ (۴): ۹۷-۱۲۰.
- رحیمیان بوگر؛ فرید اسحق و علی اصغر اصغر نژاد. ۱۳۸۷. "رابطه سرسختی روان‌شناختی و خودتاب‌آوری با سلامت روان در جوانان و بزرگسالان بازمانده زلزله شهرستان بم". فصلنامه روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران. ۱۴ (۱): ۷۰-۶۲.
- رستمی، محمد؛ روزینا جمیلی اسکویی؛ الهه نشاط و محمدرضا فرقانی. ۱۳۹۶. "بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ و باورهای دینی (هویت) کاربران مطالعه موردی: کاربران استان اصفهان". فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۱ (۲): ۴۵-۷۲.
- رسول‌زاده اقدم، صمد. ۱۳۹۴. "تحلیل جامعه‌شناسی پیامدهای رسانه‌های اجتماعی بر ارزش‌های جوانان ایرانی". فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۷ (۵): ۶۵-۹۴.
- رضوانی، ابوالقاسم و علی اکبر عجم. ۱۳۹۵. "رابطه میزان استفاده از شبکه‌های مجازی با پیشرفت تحصیلی و اعتماد در روابط بین‌فردی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند". فصلنامه توسعه آموزش در علوم پزشکی. ۹ (۲۴): ۲۳-۴۳.
- روزنامه همدلی. ۱۳۹۶. خبر مربوط به فیلتر شدن پیام‌رسان تلگرام.
- زینلی، بهروز و راحله کربلایی علی‌گل. ۱۳۹۵. "پیام‌رسان تلگرام و امنیت فرهنگی". دومین همایش ملی رسانه، ارتباطات و آموزش‌های شهروندی.
- شامانی، اسمعیل؛ مهدی واحدی و داریوش نوری. ۱۳۹۵. "رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جوانان شهر تهران". فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی. ۷ (۲۸): ۱۶۳-۱۸۲.
- شریفی، سیدمهدی و عقیده شهرستانی. ۱۳۹۶. "بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موبایلی (تلگرام) با رفتار و اخلاق اجتماعی کاربران بارویکرد دینی". فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۷ (۳): ۲۷۷-۲۹۹.
- شعبان، داریوش و محسن حسونند. ۱۳۹۸. "نقش شبکه اجتماعی تلگرام بر نحوه گذراندن اوقات فراغت". ماهنامه آفاق علوم انسانی، (۲۵): ۱-۱۸.

ضیایی پرور، حمید ۱۳۹۰. "ساماندهی وبلاگ‌ها و وبسایت‌ها". مجموعه مقالات فناوری‌های جدید رسانه‌ای مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع.

طباطبایی نسب، سیده‌مهديه. ۱۳۹۲. "اخلاق و بازاریابی مجازی". کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت و اقتصاد.

عبدالرحمانی، رضا؛ محمدمهدی مظفری و ایرج محمدی. ۱۳۹۷. "تحلیل محتوای امنیتی پیام‌های شبکه اجتماعی تلگرام". فصلنامه راهبرد. دوره ۲۷. ۲۷ (۸۹): ۱۲۵-۱۵۰.

عبدالله‌نژاد فراهانی، احمدرضا. ۱۳۹۳. تبیین جامعه‌شناختی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه علمی و کاربردی شهر تهران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

علیزاده قره‌چشمه، حمید. ۱۳۹۶. "تأثیرپذیری سلامت اجتماعی از پیام‌رسان تلگرام در بین دانشجویان ارشد دانشگاه آزاد اسلامی قوچان". اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی و امنیت اجتماعی، تهران، دانشگاه آل‌طه - معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری کل بودان البرز.

غفاری، غلامرضا. ۱۳۹۴. "آسیب‌شناسی و ناپایداری توسعه اجتماعی در ایران". فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه. توسعه اجتماعی. ۷ (۲۲): ۴۵-۵۰.

عیدی‌زاده، رضا و حاجی محمد احمدی بلوطی. ۱۳۹۷. "مطالعه رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی واتس‌آپ و تلگرام با سبک زندگی دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران". فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی. ۱۱ (۳۸): ۶۱-۸۳.

قاسمی، وحید؛ رضا همتی و مهتاب رضاپور. ۱۳۹۴. "بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در شکل‌دهی به سبک زندگی دانشجویان دختر". سومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی.

کرسول، جان دبلیو. ۱۳۹۷. طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی. ترجمه علیرضا کیامنش. تهران: جهاددانشگاهی.

کرمانی، حسین. ۱۳۹۶. "زندگی روزمره در تلگرام: کاربران ایرانی و استفاده از رسانه‌های اجتماعی". فصلنامه جامعه‌شناسی ایران. ۱۸ (۳): ۳۹-۵۹.

کریمی، بهزاد؛ علی دلاور و علی‌اکبر فرهنگی. ۱۴۰۰. "اینستاگرام تجربه جدید بودن و دیده شدن". فصلنامه رسانه. ۳۲ (۱): ۲۹-۵۱.

کوثری، مسعود. ۱۳۸۶. جهان فرهنگی کاربران ایرانی اورکات. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

گودرزی، نفیسه و سمانه کیا. ۱۳۹۶. "بررسی تأثیر شبکه اجتماعی تلگرام بر ارزش‌های اجتماعی و مذهبی (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه اصفهان)". چهارمین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روانشناسی، مشاوره و علوم رفتاری، تهران: دانشگاه نیکان.

محصل، رضا و صفر حیاتی. ۱۳۹۲. "مطالعه و شناخت عوامل مرتبط با میزان احساس امنیت اجتماعی کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز)". فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی. ۶ (۲۱): ۲۱-۳۹.

مختاری، مرضیه و جواد نظری. ۱۳۸۹. جامعه‌شناسی کیفیت زندگی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

مرصوسی، نفیسه؛ رحمت‌الله فرهودی و علیرضا لاجوردی. ۱۳۹۴. "کیفیت زندگی فرهنگی و اجتماعی در شهرهای ایران". دوفصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری (جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای سابق). ۶ (۱۲): ۷۹-۹۴.

مصطفوی کهنکی، فرحناز و فاطمه قادیان انارمرزی. ۱۳۹۶. "نقش شبکه‌های اجتماعی (تلگرام) در شکل‌گیری سبک زندگی دانشجویان مورد مطالعه دانشجویان گروه علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز شهرضا". اولین کنفرانس بین‌المللی علوم اجتماعی، تربیتی علوم انسانی و روانشناسی. تهران: شرکت بین‌المللی کوشا.

مکی‌زاده، فاطمه. ۱۳۹۴. "بررسی عوامل مؤثر بر قصد استفاده از شبکه‌های اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد". فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی. ۲۲ (۲): ۱۲۳-۱۴۰.

منتظر قائم، مهدی و رضوانه عرفانی حسین‌پور. ۱۳۹۴. "مصرف تلفن همراه توسط نوجوانان: آسیب‌شناسی و روش‌های فرهنگی و فنی مقابله". فصلنامه رسانه و فرهنگ. ۵ (۱۰): ۵۷-۸۸.

میرزایی، مریم؛ صالح رحیمی و محمود مرادی. ۱۳۹۵. "بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در تبادلات علمی (مطالعه موردی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه رازی)". فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی. ۱۹ (۱): ۱۰۸-۱۳۰.

نجات، سحرناز. ۱۳۸۷. "کیفیت زندگی و اندازه‌گیری آن". فصلنامه تخصصی اپیدمیولوژی ایران. ۴ (۲): ۵۷-۶۲.

نورمحمدی، مرتضی. ۱۳۸۸. اینترنت و هویت. تهران: سخنوران.

ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد. ۱۴۰۰. شبکه اجتماعی چیست.

یوسفی، الهام؛ زهرا تاجمیر ریاحی و فاطمه رازی. ۱۳۹۴. "رابطه شبکه‌های مجازی با علائم اضطراب و افسردگی در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی استان اصفهان". دومین کنفرانس بین‌المللی علوم رفتاری و مطالعه‌ها اجتماعی. استانبول: مؤسسه مدیران ایده پرداز پایتخت ویرا.

- Asad, A & Kanwal, I. 2016. "Effect of Social Media on Youth". *Int. J. Adv. Res.*, 4(11): 369-372
- Bonomi .AE., Patrick .DL, Bushnell .DM, Martin .M. 2000. *Validation of the United States version of the World Health Organization Quality of life (WHOQOL)*
- Calvo-Armengol, Antoni and Patacchini, Eleonora and Zenou, Yves, 2005. "Peer Effects and Social Networks in Education and Crime (September 2005)". CEPR Discussion Paper No. 5244. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=834645>
- Dallow CB, Anderson, J. 2008. "Using self-efficacy and a trans theoretical model to develop a physical activity intervention for obese women". *American Journal of Health Promotion*, 17:373-381.
- Drotar, D. 2004. "Validating measures of pediatric health status, functional status, and Health-Related Quality of Life: Key Methodological Challenges and Strategies". *Ambulatory pediatrics*, 4(4): 358-364.
- Ferrans, CE. 1996. "Development of a conceptual model of quality of life". *Scholarly Inquiry of Nursing Practice*. 10(3): 293-304.
- Gushchin, V. & Vannet, B 2015. "Orthodontic treatment monitoring using smart phon". 91 congress of orthodontic society. 11-13.june. 2015 in Venice.
- Hamid, S., Waycott, J., Kurnia, S., & Chang, S. 2015. "Understanding Students' Perceptions of the Benefits of Online Social Networking Use for Teaching and Learning". *Internet and Higher Education*, 26: 1-9

- Hodkinson, P. 2017. "Bedrooms and beyond: Youth, identity and privacy on social network sites". *New media & society*, 19 (2): 272-288.
- Kahne, J. & Bowyer, B. 2018. "The Political Significance of Social Media Activity and Social Networks. Political Communication". DOI:10.1080/10584609.2018.1426662
- Kaplan, A., Haenlein, M. 2010. "Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media". *Business Horizons*, 53: 59-68
- Madge, C. 2009. "Facebook. Social Integration and Informal Learning at University. It Is More for Socialising and Talking to Friends about Work than for Actually Doing Work, Learning". *Media and Technology*, 34(2): 141-155.
- Phillips, D. 2006(. *Quality of Life; Concept, Policy and Practice*, London: Rutledge.
- Rahimi, M. & Fathi, S. 2018. "Investigating the Effects of Social Networks on Family Relations from the Viewpoints of Teachers in 11th Region of Education Ministry". *Journal of Sociological Studies of Youth*, 8(28): 59-78.
- Scott, J. 1991. *Social Network Analysis*. London: Sage.WOOD
- Siddiqui, S. & Singh, T. 2016. "Social Media its Impact with Positive and Negative Aspects". DOI: 10.7753/IJCATR0502.1006.
- Smith, Eliot, R. 2009. *Group emotions. Encyclopedia of Group Processes & Intergroup Relations*. Sage Publications.
- Tamir, D. I., & Mitchell, J. P. 2012. "Disclosing Information about the Self Is Intrinsically Rewarding". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 109, 8038-8043.2006
- Tyler, T. 2012. "Social networking and Globalization", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4 (6): 13-20
- Waiyahong, N. 2014. "The use of facebook to build an LIS student learning community". *Social and Behavioral Sciencense*, 147(25): 3-98.
- Wodarz, N. 2011. "Hiring, Social Media, and E-Due Diligence". *School Business Affairs*, 77 (11): 8-10.